

ERNYES Mihály
Szerb impérium Baranyában 1918–1921

1918. november 13-án a kormány megbízásából LINDER Béla tárca nélküli miniszter, Belgrádban aláírta a háborút lezáró fegyverszüneti egyezményt. A megállapodás értelmében, a polgári közigazgatás a magyar kormány kezében marad, de a szövetségeseknek jogukban áll a stratégiaileg fontosabb területeket – a fővárost is – megszállni. Ez később be is következett, de rövidebb ideig tartott és nem érintette az adott területeket, illetőleg a rendőrséget oly mértékben, mint a szerb impérium alattiakat.

A felvidék megszállására 1918. november 2. és 1919. április 8. között, Csehszlovákia által történt meg. 1918. október 30-án a Túrócszentmártoni Szlovák Nemzeti Tanács kimondta elszakadását Magyarországtól, de nem tudott érvényt szerezni határozatának. Ezt követően kezdtek meg a megszállást az alakuló szlovák nemzeti gárdával, illetőleg a segítségül hívott cseh katonasággal.

Erdélyt 1918. november 13-án kezdték megszállni a román alakulatok. December 1-jén, a Gyulafehérvárra összehívott román nemzetgyűlés kijelentette egész Erdély elszakadását Magyarországtól, illetőleg csatlakozását Romániához. Ezt követően 1919. január 22-éig befejezték Erdély birtokbavételét.¹

1919. április 16-án megkezdődött a román hadjárat Magyarországon, amely szeptember 23-án az észak-dunántúli előrenyomulást követően ért véget. A román hadsereg kivonulása 1920. március 30-án fejeződött be.

A trianoni békeszerződés az ország 325 411 négyzetkilométer területéből, 92 833 négyzetkilométernyit hagyott meg. Elcsatolásra került a terület 71,5 %-a, a népesség 63,6 %-a.

Az antant által kijelölt demarkációs vonal a Somogy megyei Babócsánál kezdődött, végighúzóva a baranyai hegyháton, Baja fölött átlépve a Dunát, Szeged alatt a Tiszát, majd Maroslellénél elérve a Marost fejeződött be.² A kijelölt területeken már az aláírás napján megjelentek a megszálló csapatok és 1921 augusztusáig ott is maradtak. A barátságos érkezést rövid idő múlva felváltotta a Szerbiához (Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz) csatlakozási szándékot kiszolgáló magatartás. Figyelmen kívül hagyták a megszállás elleni tiltakozásokat, igyekeztek átvenni a közigazgatás irányítását, eskütételre próbálták kötelezni a tisztviselőket, feloszlatták a nemzetőrségi egységeket, bevezették a cenzúrát, a statáriumot, túsokat jelöltek ki. Somogy megszállt területeit a megszállt Baranyához csatolták. A cél a bánáti és a bácskai búza, valamint a mecseki szén megszerzése volt.³ A kor és a hely hangulatát idéző írói fogalmazás szerint, azért akarták „*a kívánatos bajai háromszöget, annak ékességével és koronájával egyetemben, mivel ilyen kulturált szép városa, ahol oly kellemes az élet, nincsen Szerbiának, mert az itt járt szerb katonatiszteknek, szerb minisztereknek és főtisztviselőknek Pécs jobban tetszett Belgrádnál, a szép Zágrábnál, Leibachnál, Eszéknél és a többi győzelem nélkül szerb impérium alá került városnál.*”⁴

A forrásanyagok hiánya, szegényessége ellenére történt néhány témafeldolgozás, bár „*a munkásközigazgatás összes dokumentumait az emigráció magával vitte, amely aztán Belgrádban, a második világháborúban egy légibombázás alkalmával elpusztult.*”⁵

Historiográfia helyett azonban érdemes néhány művet felvillantani.

- LENKEI Lajos: *Negyven év Pécs életéből.* 1922.; A Dunántúl „Csonkamagyarország legnagyobb vidéki napilapjának” kiadványa: Pécs-Baranya 1918-1928.; KNÉZY Lehel: *Baja a forradalom és a megszállás alatt 1918-1921.* 1941.; GERGELY Ferencz – KÖHEGYI Mihály: *A Pécs-Baranya-Baja háromszög történelmi problémái 1918-1921 között.* 1974.; SZÜCS Emil: *Adatok a megszállt Baranya-Pécs közigazgatási helyzetéhez és a visszacsatolás katonai és politikai előkészítéséről 1918-1920.* 1983.; Idem: *Baranyai-pécsi autonómia tervek.* 1986; Idem: *Az elmerült sziget.* 1991.; CSÓTI Csaba: *Dél-somogyi területek szerb megszállása 1918-1921 között.* 1998.; DOMONKOS László: *Forognak a kerek, 33 hónap Baranyában 1918–1921.* 1999.; BABICS András: *Pártharcok és munkásmozgalom Pécsen és Baranyában a szerb megszállás alatt 1918-1921.* 1960, *A Magyar Tanácsköztársaság emlékkönyve.*; VÖRÖS Márton: *Az 1919-1921. évek baranyai dokumentumainak sorsa.* 1960. *A Magyar Tanácsköztársaság emlékkönyve.*; SZITA László: *A baranyai és pécsi munkásság szakszervezeti mozgalma a szerb megszállás idején 1918-1921.* 1972.; GORJÁNÁC Radojka: *Az 1919. évi szerb népszámlálás a megszállt Baranyában.* 1984.; BODOR Mihály: *A Pécsi Postaigazgatóság működése a szerb megszállás alatt.* 1992, *Baranya történelmi közlemények.*; RAYMANN János: *Hamis 100 koronások a megszállt Pécsen, 1918-1921.* 1994, *Baranya történelmi közlemények.*

- Természetesen a korabeli újságok: *Bajai Független Újság, Dunántúl, Független Magyarország* (bajai napilap), *Munkás* (pécsi lap), *Pécsi Est, Pécsi Napló, Új-Somogy.*

- A bajai múzeum plakátgyűjteménye.

- Rendőrségi vonatkozásban e sorok írója, két könyvben hosszabban és több tanulmányban rövidebben dolgozta fel a szerb impérium időszakát.

„A szerb hadsereg bevonulása után (november 7-19.) a rendcsinálás feladata az újonnan érkezett katonaságra hárult. A szerb hadsereget ezért megjelenésekor a nem szerb nemzetiségű burzsoázia is várakozással fogadta, és a hivatalnoki kar is üdvözölte. Amikor nyilvánvalóvá vált ..., hogy a magyar közigazgatás azonnali leváltását is megkezdik, ez új ellentéteket szült ... A Károlyi-kormány ... tiltakozni próbált ... válasz nem érkezett ... Szerb résztől azt hangsúlyozták, hogy a szóban forgó helységeket azért kezelik szerb közigazgatási területként, mert azokat még a fegyverszünet aláírása előtt foglalták el.

A szerb hadsereg bevonulásával és az Újvidéki határozattal a délvidék elszakadása befejezett ténnyé vált. A továbbiakban csupán a terület északi és keleti határainak pontos megóvása maradt vitás kérdésként függőben. ... A szerb hadseregnek a közigazgatás átvételére tett kísérlete, valamint az egyre nyomasztóbbá váló politikai-gazdasági helyzet 1919 februárjában Pécsen és Temesvárott heves sztrájkmozgalom kirobbanásához vezetett, amelyhez Szabadka és Nagyikinda is csatlakozott.”⁶

A megszállás

1918. november 13-án – a belügyminiszter távirata alapján – a főispán leirattal fordult Baja törvényhatósági jogú város közönségéhez. Ha idegen hatalmak csapatai szállják meg a várost, a lakosság nyugalomra intése mellett az állami és az önkormányzati hatóságok, hivatalok folytassák a munkát. Anélkül, hogy a megszállóknak esküt tennének, a közegek maradjanak a helyükön. A város lakosságával együtt legyenek a megszállókkal előzékenyek. Lépjenek velük kapcsolatba és a közrend-közbiztonság fenntartása, valamint az élelmezés biztosítása végett működjenek közre.⁷

Ugyanezen a szerdai napon délután 4 órakor fogadóbizottság várta a megszállókat. DR. BAJAI Ernő, mint francia tolmács, MILUTIN szerb pap és VERSÉNYI László főhadnagy. A szerb különítmény, 1 tiszt és 78 ember, Werndl fegyverekkel „a fegyverszünet értelmében barátként jött”. 2 nap múlva, november 15-én érkezett a második megszálló csapat ZSIGULJEVICS G. Antal alezredes parancsnoksága alatt. A 2 szerb századdal volt egy francia tiszt. December 4-én egy zászlóalj francia katona is bevonult a városba. Ők rövid, átmeneti tartózkodás után ki is vonultak.⁸ A 13-án érkezettek PETROVICS Sívó szakaszvezető parancsnokságával, a Deák Ferenc utca 5. szám alatti épület földszintjén, a volt katonai kórházban szállásolták el magukat. Hiányos, kopott öltözetüket még aznap éjjel, az egyik bajai laktanyából kiegészítették.⁹

Mohács nagyközség, járási székhelyre 1918. november 14-én, csütörtökön reggel vonattal érkezett „egy század toprongyos, főleg ösvérháton lovagló szerb katona” Milán JOVÁNOVICS őrnagy vezetésével. A megszállókat a vasútállomáson dr. ANDRICS Tihamér országgyűlési képviselő üdvözölte. Arról szólt, hogy a településen évszázadok óta testvéri egyetértésben él együtt a magyar, a német, a sokác és a szerb. Kifejezte reményét arra vonatkozóan, hogy az őszinte barátságot a megszállás nem fogja megzavarni. SCHMIDT Lajos a mohácsi nemeztörtség parancsnoka tiltakozott a megszállás ellen. JOVÁNOVICS őrnagy rövid válaszában hangsúlyozta, hogy mint jó barát jött, senkinek nem lesz bántódása, de a rendet fenn fogja tartani. A megszállás elleni tiltakozást tudomásul vette és közölte, hogy katonaként parancsot teljesít.

A szerb katonák főhadiszállásukat a Selyemgyár épületében ütötték fel. Mintegy tíz nap múlva a parancsnokságot SZOTIROVICS kapitány vette át, „akinek a nevéhez fűződnek azok a kísérletek, amelyek Mohács lakosságának szelíd behódolását tűzték ki célul.”¹⁰

Németbóly (Bóly) megszállása is megtörtént, melynek ideje alatt, a közel három és félezer lakosú község „nyugalomra”, 3 szerb rendőr vigyázott.¹¹

Pécs törvényhatósági jogú városba szintén 1918. november 14-én vonultak be a szerb katonák. Már november 11-én érkezett egy távirat, mely szerint a város és a tőle délre eső terület a fegyverszüneti szerződés értelmében, 8 nap alatt katonailag kiürítendő. Két nap múlva, este az üszögi vasúti szolgálattelvő arról kapott hírt, hogy 14-én reggel megszálló csapatok érkeznek Pécsre és Baranyába.¹² „NENDTVICH Andor polgármester erről még éjjel 1 órakor értesítette a reggeli lapok szerkesztőseit, kérve ezen értesítés közzétételét, egyúttal nyugalomra intve a közönséget.”¹³ Üszögre egy előzetes fogadóbizottság utazott. A pécsi helyőrség képviselőjében BEKSITS Olivér őrnagy hadapród iskolai tanár, SOMMERFELD Oszkár százados, mint tolmács, LITKE Jenő MÁV üzletvezető, HOFÉCKER Lajos MÁV tisztviselő tolmácsként, FISCHER József őrnagy csendőrpáncsnok és LENKEI Lajos újságíró. Az állomáson néhány mondatot váltottak, melynek lényege magyar résztől a tiltakozás, szerb részről pedig ígéret, hogy azt felső helyen jelentik.

A pécsi vasútállomáson NENDTVICH Andor polgármester és OBERHAMMER Antal rendőrfőkapitány mellett, öt tisztviselő jelentette a fogadóbizottságot. A polgármester üdvözölte az eszéki vonattal érkezőket és kíméletet kért a város lakói számára.¹⁴ „Pécs megszállása 1918. november 14-én 11.00 óra tájban kezdődött, amikor CVETICS Milos alezredes parancsnok vezetésével a szerb katonaság a városba bevonult. 17 tiszt, 600 fő legénység, 150 ló, 42 szamár, 4 kecske.”¹⁵ Egy hét múlva 1000 fő létszámemelést történt, majd újabb egységek érkeztek. A szerb katonák először a Szigeti külvárosban lévő huszárlaktanyában szállásolták el magukat. Később a növendékek eltávolítása után, a közelben lévő hadapródiskolát is elfoglalták. A város szívében, a Széchenyi téri Lóránt palota egyik emeletét jelölték ki parancsnoki körletnek. A tiszteket a Nádor és a Pannónia szállókban helyezték el.

Barcs nagyközség, járási székhelyen 1918. november 15-én kapott értesítést SÁRKÖZY György főszolgabíró, a verőcei horvát nemzeti tanácstól arra vonatkozóan, hogy másnap megszállják a települést. Először egy 16 fős különítmény érkezett Barcsra Jovan KREZTIC lovasszázados vezetésével. A bevonuláskor – TALLIÁN Andor vármegyei főjegyző utasítására – a főszolgabíró tiltakozott a megszállás ellen.¹⁶

Szigetvár szintén járási székhely, nagyközségbe váratlanul, 1918. november 18–19-ének éjjelén vonult be 220 szerb katona Obren PETROVIC főhadnagy parancsnoksága alatt. A járás községeinek megszállását is ebből az erőből biztosították oly módon, hogy néhány fős őrsöket helyeztek el egy-egy településen. Ezek az őrsök képviselték a környéken is az antant haderőt.¹⁷

Pécsvárad járási székhelyen 1918. december 1-jén, vasárnap reggel 6 órakor jelent meg Mihájlovics LYUBINKA szerb százados 2 tiszttel és 130 fős legénységgel. A lakosság megdöbbenéssel fogadta a váratlan megszállást, mivel úgy tudták a községük kívül esik a demarkációs vonalon. A megszállók parancsnoka azonnal kapcsolatba lépett a hatóságok vezetőivel és a délutáni képviselőtestületi ülésen igyekezett megnyugtatni a jelenlévőket.¹⁸

Bekebelezési törekvések

A bevonulásokat követő változatlanosság nem tartott sokáig. A megszállók magatartása, intézkedéseik kétségtelenné tették; berendezkedési szándékuk végleges, az elfoglalt területeket „Nagy Szerbiához” kell csatolni.

1918. november 18-án vezették be az első korlátozást Baján, amikor megszüntették a telefonösszeköttetést Budapesttel. Később megszállták a középületeket.¹⁹

November 25-én az újvidéki Nagy Nemzetgyűlés kimondta a bácskai, bánáti és baranyai megszállt területekből álló Vajdaság megalakítását, és a Szerb Királysághoz való csatlakozását. Létrehozták a Nemzeti Tanácsot (Narodna Uprava) és a végrehajtó hatalom gyakorlására a Nemzeti Igazgatóságot. Körlevélben megtiltották, hogy a megszállt területeken a magyar kormány által kiadott „bármily irat elintézés alá vétessék, vagy elintéztessék... a Budapesten székelő magyar kormány hatalmát ezen területen nem gyakorolhatja... ne forduljon elő, hogy előzetes jóváhagyás és engedély nélkül a magyar kormány rendeleteinek vagy felhívásainak eleget tegyenek.”²⁰

Törekedtek arra, hogy minél kevesebb információ jusson el a megszállt területek lakosságához, kiknek a mozgását leszűkítették. A megszállt területeken történő utazáshoz is írásos engedély – útlevél – volt szükséges, a demarkációs vonal átlépését pedig megtiltották. 1919. január 2-án szigorú levél- és csomagcenzúrát vezettek be. Postára adni csak nyitott levelet és csomagot lehetett.²¹

1919 februárjában megtiltották a polgári házasságkötések alkalmával, a háromszínű jelvény használatát. „Miután az Újvidéken megtartott nagy nemzetgyűlésen kimondatott, hogy ezen területek Magyarországtól elszakadtak, a házasságkötéseknél használt magyar nemzeti színű jelvények használatának minden jogi alapja megszűnt.”²²

Június 12-én a szerb-horvát-szlovén belügyminisztérium Bánát-Bácska-Baranya ügyosztálya, rendeletet adott ki a hivatalos nyelvre vonatkozóan; „A hivatalos nyelv igenis szerb, horvát, szlovén, írva cirill, avagy latin betűkkel... Minden hatóság a hivatalos nyelven kell, hogy dolgozzék, mindenféle ága- zatban és mindenféle átiratokban.” A rendelet kivételes esetekben eltérést engedélyezett, de hangsúlyozta, hogy a „tisztviselők kötelesek a legrövidebb időn belül a hivatalos nyelvet megtanulni.”²³

A közigazgatásban dolgozókat felülvizsgálták, illetőleg eskütelre kötelezték. Pécsen az eskütelt nem erőltették. Baján, akik nem vállalták, azokat leváltották, fizetésüket nem folyósították, többeket internáltak vagy kiutasítottak. 1919 márciusában a barcsi, a szigetvári, a szentlőrinci és a pécsvárad járásokban a hivatalnokok letették a „hűségesküt”.²⁴

Mohácson és környékén megtagadták a behódolást, aminek „eredményeképpen” letartóztatások, internálások történtek. A főszolgabíró, a dunaszekcsői főjegyzőt, a kölkedi körjegyzőt és többeket Valjevóba internáltak.²⁵

1918. december 3-án Pécs város pártjai, felekezetei, intézményei, egyesületei a megszállás ellen néphatározatot hoztak. Ez arról szólt, hogy a városnak szinte csak magyarul beszélő lakosai vannak – a 49 822 főből 688 a horvát és 125 a szerb – és soha nem akartak, most sem akarnak idegen állam kötelékébe kerülni; *„minden erőnkkel követeljük, hogy ország-világ hallja meg a délszláv részről fenyegető igazságtalanság miatt aggódó városunk kiáltását. Magyarok voltunk, magyarok vagyunk és a Magyar Népköztársaság polgárai akarunk maradni.”*²⁶

A szintén december 3-án tartott városi közgyűlés, egyhangúlag elfogadta a néphatározatot.

A szerb katonai parancsnok Pécs előkelő polgári közül túszoikat jelölt ki. Közéjük került SOÓS Nándor főkapitány és KENEDI Géza rendőrkapitány is.²⁷ SOÓS főkapitány erről február 11-én tett említést, Rendőrtúsok címszóval.²⁸

Egyébként a főkapitányt civil személyekkel együttesen, március 4-én túszul is ejtették és Zágrábba illetőleg Verőcére szállították.

A túsok kijelölését illetően foglyul ejtését NENDTVICH polgármester az 1921. december 16-án, a törvényhatósági bizottságnak tett jelentésében – ami arról az eltelt időszakról, 3 évről szólt, amikor nem volt rendes közgyűlés –, a néphatározattal tett tiltakozás miatti megtorlás, első megnyilatkozásának nevezte. A határozat értelmi szerzői, köztük OBERHAMMER Antal ellen, hadbírószági eljárást is indított a szerb városparancsnok.

A szerb impérium kiterjesztését jelentette, hogy 1919. január 27-én beiktatták a kormánybiztosnak kinevezett PANDUROVICS László brecskai ügyvédet, volt magyar királyi honvéd százados, hadapród iskolai tanárt.

NENDTVICH polgármester megtagadta a beiktatás előkészítését és a civil közigazgatás átadását. Ennek jeléül zárva tartotta a városháza közgyűlési termét, ahova erőszakkal tudtak csak behatolni és a szegyeinteljes beiktatást megtartani. Ezután kitűzték a szerb zászlót, amit a polgármester tiltakozása ellenére sem szedtek be. Amikor pedig a magyar zászlót kirakták, azt egy szerb katonatiszt a sárba taposta. Ekkor NENDTVICH elégtételt követelt a megszállók parancsnokától, az pedig ezután, január 29-én lefogatta, majd másnap vonattal a demarkációs vonalig toloncoltatta, a városból pedig kitiltotta.

Közállapotok

A közállapotok teljességének bemutatása mégoly alapos munka esetén is, reménytelen vállalkozássá silányulhat és célja sem lehet e feldolgozásnak. Érintése viszont elengedhetetlen.

A megszállók első intézkedéseinek egyike a fegyverek beszolgáltatásáról szólt.

Baján 1918. november 14-én kormánybiztosi hirdetmény rendelkezett arról, hogy a fegyvereket – a csendőrség, pénzügyőrség, rendőrség birtokában lévők kivételével – november 16-áig le kell adni. November 17-én a rendőrség új vezetője megismételte a felhívást.²⁹

Pécsváradon a szerb katonai parancsnok 1919. április 4-én, a közrend megzavarásának megelőzése végett rendelte el a fegyverek beszolgáltatását. A rendelkezés azokra a fegyverekre is kiterjedt, melyek tartására a tulajdonos engedéllyel rendelkezett. A felszólítást július 10-én ismét közzétették, a határidőt 48 órában szabták meg.³⁰

Folyamatosan romlott a gazdasági helyzet, ami ellátási nehézségeket is eredményezett.

Ekkor egy közrendőr Pécsen havi 700 korona városi fizetést, 700 korona háborús segélyt és 320 korona lakbért kapott kézhez.³¹

Baján 1919. év végén, az egy évvel korábbi árakhoz képest 150,7 %-os emelkedést mutattak ki. A munkások keresete 44,4 %-kal emelkedett (180-ról 260 koronára), a tisztviselők havi illetménye 25 %-kal (1200-ról 1500 koronára).

*„A mind nehezebbé váló élelmezési-ellátási viszonyokhoz 1918-19 fordulóján újabb problémák csatlakoztak... a nagyarányú csempészés, a feketepiac, a fosztogatás, a rekvirálások... tovább növelték a lakosság valamennyi rétegének elkeseredettségét.”*³²

Szigetváron a főszolgabíró 1918 decemberében megállapodott a megszállókkal, hogy a rekvirálások elkerülése végett, a járási vezetés maga szedi be a helyi kereskedőktől, gazdálkodóktól a szükséges készleteket. December 1-jén Szigetváron 256 szerb katona ellátásáról gondoskodtak. Napi ellátmányuk volt 270 darab 700 grammos kenyér, 90 kilogramm hús, 135 kilogramm burgonya, 80 kilogramm zab, 25 kilogramm széna, amihez járult még heti 2 alkalommal 60–60 liter bor.³³

Hasonlóan döntöttek Pécsváradon is, ahol 40 %-os pótdót vetettek ki. A szerb csapatok ellátása akkor havi 11.207 korona volt. Az árak növekedése miatt, 1921. június 19-én a képviselőtestület 400 %-os megszállási pótdó bevezetését határozta el. 1919 elejéig a szerb katonák vendéglőkben étkeztek, számlájukat a település rendezte. Ez túl magasnak bizonyult, ezért saját konyhás tiszti étkezdét

hoztak létre. 1920. februárjában 1 liter tej 1,8 korona, 1 kg vaj 34 korona, a túró 3 korona, a tejföl, tejszín 10–10 korona volt.³⁴

Pécsett is folyamatosan nehezedett a helyzet. A katonai parancsnok betiltott minden csoportosulást, a rendezvényeket előzetes engedélyhez kötötte. Az élelmiszerhiány katasztrofális méreteket öltött. Február 22-én általános sztrájk tört ki. „A város egész társadalma, rang és rend különbség nélkül, mint egy test és egy lélek nyilatkozott meg és kár, hogy e gyönyörű összetartás oly hamar széjjelfoszott és soha nem remélt ellentété és gyűlöletté fejlődött ki a munkásságban, a hazafiasan érző polgársággal szemben” – fogalmazott jelentésében a polgármester.

A sztrájk hallatára a katonaság ellenőrzés alá vonta a közterületeket, lovas járőrök kardlapozták a békés járókelőket. Bezárták az összes nyilvános helyet, március 4-én pedig túszként lefotgák a város vezetőit, köztük SOÓS Nándort, a munkásság vezetőit és őket Zágrábba, Vinkovcára és Verőcére kísérték.

Sztrájkok Baján is voltak.

Súlyosan romlott a közbiztonság, melyben jelentős szerepet játszottak a megszálló hatalom fegyveresei is.³⁵

1919. június 6-án Barcson szerb katonák kifosztották WERKMANN József Tarnóczy utcai lakását. Az ott lakó 65 éves FELBER Józsefné a rémülettől szörnyethalt.³⁶

1919 elejére jelentősen romlott Baja „egészségügyi, higiéniai helyzete és közbiztonsága”. A város Törvényhatósági Bizottságát pótló kiegészített tanács kénytelen volt megállapítani, hogy a „bűnözők és bünszövetkezetek nagymértékben terjednek”.³⁷ A közrend-közbiztonság ellen sok panasz volt. A szerb katonák „a korcsmákban annyit fizettek amennyit akartak, lakásokba behatoltak”. Ismeretlen tettesek követtek el tanyai rablásokat, támadásokat. A városban is nőttek a vagyoni elleni bűncselekmények, különösen a sertéslopás, a kenyérlopás. Az év közepéig a közbiztonság tovább romlott.³⁸

Pécsváradon is romlott a közbiztonság, 1919 nyarára a betörések és lopások mindannapivá váltak.³⁹

A korabeli pécsi tudósítások egyre gyakrabban adtak hangot a közönség nehéz helyzetének. A Dunántúl 1919. január 30-án a következőkben összegezte a lehetséges tennivalókat: „A közönség helyzete nagyon nehéz. Megtámadóival szemben nincs fegyvere, elégtételhez ritkán jut, úgy hogy nem marad más hátra, mint a preventív védekezés. Ez pedig abból áll, hogy az esti órákban lehetőleg senki se mozduljon ki a lakásából.”

Májusban ugyanez az újság hírül adta, hogyan javasoltak a mecseki séták. „Társas séták a Mecsekre. A Mecsek Egyesület választmánya tekintettel a rossz közbiztonsági állapotokra – tagjait megvédendő – úgy határozott, hogy délután 5 órai indulással társas sétát rendez a Mecseken az Irma út és Fröhweisz-völgy útvonalon.” Erős bizonyítékai ezek az idézetek is annak az állapotnak, ami a megszállás alatt kialakult.

Ugyan a szerb katonai parancsnokságon több alkalommal is emeltek kifogást és kértek védelmet, de az eredmény elmaradt, esetenként a tiltakozók kerültek kellemetlen helyzetbe. Február 1-jén például, TRÓBER Aladár dr. helyettes polgármester mintegy harminctagú küldöttség élén, kereste fel a megszállók parancsnokát és védelmet kért, mert „szerb katonaruhás egyének védtelen polgárokat kifosztanak és tetteleg inzultálnak az utcán, nőktől elszedik az ékszereket és pénzüket, majd megverik őket, behatolnak magánlakásokba és ott garázdálkodnak. RADOVANOVICS parancsnok azzal nyugtatta meg a küldöttséget, hogy ezeket a rablótámadásokat szerb katonai ruhába öltözött polgári egyének követik el, s hozzátette, hogy szigorúan megbünteti azokat, akik alaptalan feljelentéssel molesztálják a katonai parancsnokságot.”⁴⁰

Jól tájékozott volt a parancsnok, de vajon tett-e valamit a szerb katonaság hírnevét beszennyező civilek ellen és honnan vettek azok katonaruhát?

Igaz, volt már gyakorlat a figyelmen kívül hagyásban, hiszen gyilkosság is maradt megtorlatlanul: Január 3-án holtan találták, az „Isten kútja” melletti patakban ANGEL Ádám 17 éves sörgyári munkást. A boncolás során megállapítást nyert, hogy fejlődését a megszállók által használt Mannlicher típusú fegyverből származó lövedék okozta. „A szerb katonai parancsnok azonban nem hajlandó tudomásul venni a rendőri nyomozás minden kétséget kizáró eredményét.”⁴¹ Január 30-án a Ferenc József úton, a munkából hazatérő PÁL József vasúti fékezőt lötték le orvul. A szerencsétlen áldozat súlyos sérülésébe a helyszínen belehalt.⁴²

A helyzet tavaszra sem változott, sőt az egész megszállás alatt sem. A gyilkosságok áldozatai a 17 éves gyári munkástól a 60 éves napszámosig terjedtek.

- 1919. április 12-én Málon községben, két szerb katona rablótámadást kísérelt meg RÉDER Antal asztalosmester házában. A szomszédok agyon akarták verni a rablókat, de az ideje korán kiérkezett szerb csendőrök megmentették őket.

- 1919. április 26-án szerb katonák rablótámadást követtek el Mecsekszabolcson, GÁBOR György plébános és BERNÁTH János harangozó ellen.
- Két nap múlva, éjszaka három rablást követtek el szerb katonák. Megtámadottak voltak; egy gyári munkás, egy bolgárkertész és egy vendéglős. Eljárást a szerb katonai parancsnok egy esetben sem indított.
- Május elején SCHNEIDER Mátyást rabolták ki úgy, hogy a kabátját is lehúzták az egyenruhás rablók. Kifosztottak egy vendéglőt a pécsváradai országúton, két nap múlva a Klimó utcában halálra szurkálták SZABLÁS István kertészt. Szigeti úti házában megkísérelték kirabolni özvegy KOVÁCS Józsefnét.
- 1919. november 10-én Drávatamásiban, szerb banda megölte THASSY Elemér földbirtokost, feleségét és kisgyermekét. Másnap a Dunántúl című napilap szenvedélyes írásban tudósított és felháborodottan ítélte el a brutális cselekményt.
- 1920. október 18-án KOISZ Lajos rendőrírnokot a felesége fejével agyonütötte, majd öngyilkosságot követett el.
- 1921. március 10-én Danitz pusztá közelében 3 női holttestet találtak. A súlyos bűncselekményt hetekkel korábban elmeógyógyintézeti ápolók követték el, akik áldozataikat kirabolták.
- 1919. október 1-jén a demarkációs vonalnál 2 holttestet találtak.
- 1919. október 18-án két bányász vesztette életét, sújtólégrobbanás következtében.
- 1919. november 1-jén a Pius gimnázium 3. emeletéről egy tanár kiugrott és életét vesztette.

A 13 gyilkosságról viszonylag könnyen található információk a korabeli sajtóban. Úgyszintén csaknem félszáz igen súlyos rablásról. A támadást elszenvedők között voltak utcai járőrelők, parasztgazdák, egyházi személyek is. A rablók magatartásában megnyilvánult a durvaság és az útonálló jelleg.

A Dunántúl 1922. december 22-ére teszi azt az időpontot, amikor az államrendőrség összeállította a megszálló szerbek által elkövetett bűncselekmények statisztikáját. E szerint csak Pécsen 20 embert gyilkoltak meg, mintegy 150 rablást, útonállást és betörést követtek el.

Sajnos voltak rendőrök által elkövetett bűncselekmények is:

- 1921. január 4-én a rendőrkapitányi szobában lévő páncélszekrényből, 40.000 koronát lopott el egy volt rendőrtisztviselő, aki horvát területre távozott.;
- Január 18-án a rendőri brutalitás elől menekülve – kihallgatás közben –, a 2. emeletről kiugrott egy gyanúsított, aki a kórházba szállítás után meghalt;
- Április 2-án BARTA László rendőrfogalmazót letartóztatásba helyezték, valutacsalás elkövetése miatt.

A közbiztonság javítására a szerb impérium alatt álló területen, szinte mindenhol tettek intézkedéseket. Ezek több-kevesebb sikerrel jártak. Bemutatásuk a rendőrségi szervezetek tárgyalásánál történik.

A közállapotok negatív jelenségei között előkelő helyet foglalt el a megszálló egyenruhások korrupciós viselkedése is. A korrupció fokozódó megmutatkozása számtalan esetben tetten érhető.⁴³

„A tisztviselők nagy része nem rendelkezik a beosztásukhoz szükséges szakismeretekkel. Állásukban elsősorban a jövedelemszerzés nagyszerű forrását látják, rendkívül nagy a korrupció.”⁴⁴

„A szerb katonaság altisztjei és közkatonái nem bolsevikiek, csak korrupciós módon pénzsóvárok. Mutatja ezt az élelmiszer és apróbb iparcikkek pénzért való átcsempészése a demarkációs vonalon.”⁴⁵

1919. őszére, az áru és az általános pénzhiány miatt kialakult a lánckereskedelem. 20–200 %-os felárral, ezúton szinte minden beszerezhető volt. A szerb vámhivatal korrupciós tisztviselői, bús jutalék ellenében tették lehetővé az élelem és az iparcikkek behozatálát.⁴⁶

Jellemző példa SZAUTNER József és ÁRPÁD József közrendőrök esete. Több helyre utaztak, mint árukísérőnek kirendelt hatósági közegek, liszt szállítási feladattal. 1920. március 29-én Bácsbokodról kísérték a ponyvával letakart vagonokat. Bátaszéken a 2 lisztes vagon félreállították a szerb vasutasok. A kísérő rendőrök némi jutalmazás adásával – ami ez esetben 100 dinár volt – kellett, hogy befolyásolják a szerb vasúti alkalmazottakat a vagonok továbbítására, nehogy az eső a leponyvázott lisztben kárt tegyen. Az ügyes rábeszélés eredményeképpen, 31-én Gyárvárosra értek a szállítmánnyal. Az esetről – a felmerült „költség” visszatérítése miatt – április 2-án az aljegyző, a város közlekedési osztályán jegyzőkönyvet vett el. Akkor egy rendőrnek a napidíja 30 dinár volt.⁴⁷

A rendvédelmi szervezetek

A Belgrádban aláírt katonai konvenció első pontjának harmadik bekezdése szerint; „a kiűrt zónában egyedül a rend fenntartására elengedhetetlenül szükséges rendőrségei és csendőrségi csapatok maradhatnak meg”. Nyilván az ellenőrzés átvételét – és kevésbé az egyezmény betartását – célozta a pécsi nemzetőrség 1918. november 19-ei, a barcsi nemzetőrség, a barcsi csendőrség és a barcsi határrendőrség november 13-ai feloszlata. A magyar határrendőrséggel – megszüntetésének elrendelése

ellenére – még december 2-án is vezényeltek közös járórt. Szigetváron december 5-éig működhetett a nemzetőrség.⁴⁸ Baján november 15-én szűnt meg.⁴⁹

November 27-én a szerb belügyi kormánybiztos helyettese levelet küldött Pécs polgármesterének, illetőleg felhívást adott ki csendőrség felállításáról. **(I. sz. melléklet)**

A jelentkezőkről nem vált ismertté információ. Az biztos, hogy Bajáról egy ember sem jelentkezett.⁵⁰

A megszállt területen közbiztonsági feladatokat teljesített esetenként a szerb katonaság, a szerb csendőrség, a szerb határrendőrség, a szerb katonai rendőrség és a települések magyar rendőrsége. Utóbbiak a megszállók felügyelete alatt.

A demarkációs vonal megszállás alatt nem álló oldalán ellenőrzést végzett, a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Államrendőrség.

Kaposváron, 1920. szeptember 24-én kelt a kerületi főkapitány véghatározata, a joghatósággal felruházott németladi, oroszói és püspök-nádasdi rendőri kirendeltségek felállításáról. A demarkációs vonal északi oldalán működő államrendőrségi kirendeltségek élén 1–1 intéző tisztviselő állt. Németlodon dr. BORDÁS Árpád rendőrfogalmazó, Oroszlón (később Sásdon) CSICS László rendőrfogalmazó, Püspök-Nádasdon SCHMIDT Boldizsár rendőrkapitány. Alárendeltségükbe került 1–1 kezelő tisztviselő és 4-4 kísérő-küldönc államrendőr. A kirendeltségek közvetlenül a kerületi főkapitány alá tartoztak. Működésük a katonai kerülettel összeegyeztetve történt.

E kirendeltségeket 1921. szeptember 25-ei hatállyal a belügyminiszter feloszlatta.⁵¹

A bajai rendőrség

Baja város lakóinak száma az 1910-es népszámláláskor 32 fővel meghaladta a 21 ezret. Magyar volt 16 796 fő (79,85 %), német 1735 fő (8,25 %). Éltek még a városban szerbek, szlovákok, románok, horvátok, rutének. Népszaporodása lassú volt. Lakóházainak száma 3209, melyből 476 épült kőből és téglából. A város határa 1913-ban 34 707 kat. holdat jelentett.⁵² Törvényhatósági jogú város, hozzá tartozó járás lélekszáma 43 739 volt.⁵³ 1918. november 25-én kiegészített tanácsot hoztak létre, „*Baja törvényhatósági jogú város Törvényhatósági Bizottságát helyettesítő kiegészített tanácsa*” elnevezéssel.⁵⁴

A város rendőrség 1904. május 1-jén jelentős létszámcsökkentést ért meg, mivel a közgyűlés úgy döntött, hogy a település bel- és külterületén a személy- és vagyonbiztonsági szolgálatot a csendőrség lássa el. Május 15-étől ez meg is történt 1 őrsvezetővel és 17 csendőrrel. A megszállás alatt a csendőrség nem működött. A megmaradt rendőri testülethez tartozott 1 főkapitány, 2 alkapitány, 1 polgári rendőrvezető, 1 tizedes, 7 rendőr, 1 iktató, 1 írnok és 3 napidíjas, a külterületen, kézbesítésre 1 lovas hajdú.⁵⁵

1918. november 17-én dr. MOLNÁR Mihálytól a zentai születésű szerb JAKOVLJEVITS Milorád vette át a főkapitányi állást. A hivatal átadása után – a mintegy évtizednyi főkapitányi beosztással a háta mögött – MOLNÁR beteget jelentett és kérvényt adott be a tanácshoz 3 havi betegszabadságra. A polgármester a kérelmet elutasította és felhívta, hogy kérje azonnali nyugdíjazását. A felszólításnak nem tett eleget, hanem az ország meg nem szállt területére távozott. Állásáról lemondottnak tekintették. JAKOVLJEVITS a 19509/kieg.sz.1918. hirdetményben adta közre, hogy a „*Szerb hadsereg városunkat megszállta, a közrend, a személy- és vagyonbiztonság fenntartását átvette. Felhívjuk városunk minden egyes polgárát, hogy a szerb hadsereg rendelkezéseinek engedelmeskedjék és szigorúan tartózkodjék minden rendzavarástól, mert aki a személy- és vagyonbiztonságot megzavarja, lop, rabol, fosztogat, a személyes szabadságot veszélyezteti, különösen pedig a szerb hadsereg ellen követ el vétséget, az a szerb hadsereg haditörvénye, illetve statáriális joga szerint bűnhődik.*”⁵⁶

Kezdetben – mivel a szaktudásukra szükség volt – a képzett magyar rendőrök hivatalukban maradhattak. Később, ha középiskolai végzettséggel rendelkező szerbek jelentkeztek, a főkapitány szabadulni igyekezett a magyar rendőrtisztviselőktől. Dr. HOLLÓS (HECHTL) József I. osztályú rendőralkapitány, dr. OLTVÁNYI István II. osztályú rendőralkapitány, dr. VERSÉNYI Jenő rendőrfogalmazó, KRISTÓFF Ferenc rendőrbiztos az eskü letételét megtagadták, ezért részükre fizetést nem folyósítottak. Ennek ellenére bejártak dolgozni. Később TOMOVICS Mirko szerb határrendőrbiztos belekeverte őket, egy, a szerb katonák elleni össesküvésbe. 1919. december 29-én emiatt házkutatást tartottak náluk, majd le tartóztatták őket. Több mint 6 hónapi fogság után a szabadkai törvényszék felmentő ítéletet hozott, melyet követően TOMOVICS rendőri felügyelet alá helyezte a szabadulókat. A zaklatások elől a rendőrök Magyarországra távoztak és az államrendőrségnél vállaltak munkát. A Baján maradt tisztviselők közül többeket Valjevoba internáltak.⁵⁷

1918. december 18-án VAJNICS-TUNICS István veliki zsupán kinevezte rendőrfőkapitánynak, a már beosztásban lévő – magyar főhadnagyi ruhában járó – JAKOVLJEVITS Milorádot. Rendőralkapitány lett Szavits DOBRIVOJ.⁵⁸

A rendőrlegénység létszáma a megszálláskor 8 fő volt. Ruházatuk, felszerelésük állapotát illetően, nem sokban különbözhetek a szerb katonáktól. NOVÁK Illés rendőr őrmester arról tett jelentést november 23-án, hogy a legénység a ruha illetményét évek óta nem kapta meg. Külön gond a nagy hideg, „*otthon kell maradjanak a rendőrök, ha nem lesz ruhájuk*”. A legszükségesebb ruhanemük fejeként: 1 db téli sapka, 1 db köpeny, 1 db blúz, 1 db mellény, 1 db nadrág.

A 23-ai jelentésnek volt egy előzménye 1918. május 15-én. Akkor a tanácsnak MÁJER József városi őrmester küldött levelet, amelyet a rendőrök, a kézbesítők és a hajdúk írtak alá. Jelezték, hogy az 1916-ban járó téli kucsmát és nyári ruhát, az 1917-ben esedékes posztó és nyári ruhát, a következő év első napján járó téli zubbonyt, téli mentét és kucsmát nem kapták meg. Szégyenteljes a viseltes ruhájuk és pénzük sincs elég. A drágaság miatt nem tudnak új ruhát venni. Elismerve a sürgős intézkedés szükségességét, a polgármester már június 2-án kérte a gyors elintézését.

A november 29-ei tanácsülésen a rendőrfőkapitány szóban javasolta, hogy esetleg adjanak megbízást a rendőrség részére használt ruha vásárlására. A tanács határozatban értesítette rendőrkapitányságot, hogy az összes bajai ruhakereskedőnél, szabó iparosnál járjanak el. Beszerzésre alkalmas ruhát nem találtak. Az ügy sürgőssége miatt a tanács dr. MÓDER Géza tanácsnokot Budapestre küldte ki, hogy a népruházati bizottságnál járjon el, a rendőrfőkapitányt pedig megbízta, hogy a főszámvevő közbejöttével tegyen lépéseket használt ruha esetleges beszerzésére.⁵⁹

1919. április 1-jén megérkezett a beszerzett szövet számlája 25 350 koronáról. A tanács 4916 szám alatt utalványozta az összeget.

1919. január 14-én a rendőrfőkapitány a tanácsnak írt jelentésében közölte, hogy állását elfoglalva látta, a tiszteknél is lerongyolódottak az egyenruhák. Javasolta az egyenruhában szolgálatot teljesítő tisztek részére, a rendes illetményen felül évi 1000 korona átalány megállapítását. Jelezte, hogy az állomány – alkalmanként 1 rendőrkapitány, 1 rendőraltisztt, 1 közrendőr – a napi munka mellett éjszakai ügyeletet tartott a polgármester rendeletére, 1918. november 22-től december 15-éig. Javasolta ügyeleti díj bevezetését. A tiszteknek teljes napra 16 koronát, rövidebb időre 8 koronát, a legénységnek 6 illetőleg 3 koronát. Május 12-én a tanács közzétette, hogy a rendőri tisztviselőknek egyenruházati segélyt és éjjeli ügyeleti szolgálati díjat rendszeresített. A tanács döntését július 29-én Belgrádban, a belügyminisztériumban dr. MIHÁJLOVITY biztos helyettes jóváhagyta. A felterjesztett iratok szerb nyelvűek voltak. JAKOVLJEVITS Milorád rendőrfőkapitány 500 korona, SZAVITS Dobrivoj I. osztályú rendőrkapitány 400 korona, dr. HECHTL József I. osztályú rendőrkapitány 400 korona, OLVÁNYI István II. osztályú rendőrkapitány 400 korona, dr. VERSÉNYI Jenő rendőrfogalmazó, tiszteletbeli rendőrkapitány 400 korona, ALBERT József rendőrbiztos, aki beosztásában volt 1919. február végéig 50 korona, KRISTÓFF Ferenc rendőrbiztos, aki a beosztásába került 1919. március 1-jén 250 korona egykori segélyben részesült.

Az ügyeleti szolgálattal kapcsolatban kimondta a tanács, hogy annak díjazása a magyarországi rendőri alkalmazottakkal egyenlő elbánásnak megfelelően kerül megállapításra. A színház, mozgóképszínház, hangverseny, táncmulatság, cirkusz, mutatványok stb. ügyeleti díjait minden esetben engedélyeztetni kell, leadott névsor alapján. Az ilyen – 4 órát meg nem haladó – vezénylés alkalmával tisztnek 15 korona, detektívnek, rendőrbiztosnak, rendőraltisztnak és rendőrnek 8 korona az ügyeleti díj. Az 1919. január 3-án bevezetett állandó éjjeli ügyelet meghagyandó. E szolgálatért tisztnek 4 korona, detektívnek és rendőrbiztosnak 3 korona, a legénység tagjának 2 korona napidíj jár. Az egyszeri segély és az ügyeleti vezénylések díjainak fedezetét, a pénzbüntetésekbe befolyt jövedelemből kellett biztosítani.⁶⁰

Az 1919. október 23-ai tanácsülésen jelentést tett a rendőrfőkapitány a rendőrség új szervezetéről, létszámról.⁶¹

A város tanácsa az 1919. november 18-ai ülésén utasította a rendőrkapitányi hivatalt arra, hogy tegyen részletes jelentést; kit, mennyire bírságoltak és mennyi pénz folyt be a városhoz. A határidő november 25. Az elkészített kimutatás szerint a legkisebb bírság 1 korona, a legnagyobb 7413 korona volt. Összesen 49 871 korona 15 fillér folyt be, melynek fele az állami, fele a városi pénztárba került. A megbírságolt személyek száma 315.⁶²

1919. október 7-én a főkapitány sürgős előterjesztést tett arról, hogy a több mint 1 hónapja fennálló 10 lovas rendőr és a rendbiztos részére, lovakat bocsássanak rendelkezésre. A számvevőséghez még nem érkezett meg az igény, ezért a főkapitányt utasította a tanács, hogy adja le a létszámot, a hozzá járó bérösszeget, egyéb kiadások összegeit.

Néhány nappal korábban arról is döntött a tanács, hogy 17 újonnan kinevezett rendőrnek a meglévő ruhakelméből 8 napon belül varrjanak ruhát. További 18 újonnan kinevezett számára szállítandó ruhaanyagra vonatkozóan, hirdetményt tesznek közzé.⁶³

1920. január 15-én KRISTÓFF Ferenc rendbiztos jelentette, hogy 2 hete fűtőanyag nélkül vannak, mivel NAGY Sándor egy vitatott faátvétel igazolás miatt, a kiadott utalványok dacára nem adott ki tüzelőt. A tanács utasította a fakitermelő bizottságot, hogy a rendőrőrszobákat a lehető legrövidebb időn belül lássa el tüzifával. A közbiztonsági szolgálat megkívánja, hogy a rendőrök éjjel-nappal dolgozzanak. Elvárható, hogy fűtött helyiségben pihenjenek.⁶⁴

A közbiztonság romlásának megakadályozását célozva 1918 decemberében hozzájárultak ahhoz, hogy a külterületeken fegyveres tanyai nemzetőrséget szervezzenek. E nemzetőrség működése hozott némi javulást.⁶⁵

A Bajai Független Újság 1919. augusztus 2-án arról számolt be, hogy a városban polgárőrséget szerveznek, mivel a csekély létszámú rendőrség nem tudja a közbiztonságot fenntartani. A szervezést a főkapitány kezdte meg. Beléphetett minden feddhetetlen jellemű bajai polgár, akik majd a katonai és a rendőri közegekkel patullokot (járőröket) fognak alkotni és bejárják éjjel a várost. A jelentkezők száma nem érte el a százat, ezért a főkapitány augusztus 25-én hirdetmény útján közölte, hogy a 18–60 év közötti életkorú férfiak jelenjenek meg a polgárőrségben. A részvétel azok számára nem volt kötelező, akik súlyosabb testi hibában szenvedtek. Jelentkezni, a hivatalos órákban KRISTÓFF Ferenc rendőrbiztosnál kellett, a földszint 34. ajtószám alatti szobában. Különösen a külterületi szolgálat volt nehéz, mert nem volt se pénz, se ló. Körzeteket állítottak föl, a főkapitány lovakat is kért kölcsön. Október 10-én SZELIG Ferenc szolgálatvezető levelet írt a tanácshoz és a rendőrkapitányságra. A nehéz teljesítés ellenére, alakult két polgárőr szervezet a józsefvárosi és az istvánmegyei városrészen, melynek tagjai 20 órától 24 óráig 8–8 fővel és éjfél-től 04 óráig is 8–8 fővel teljesítenek szolgálatot. Összesen 32 fő szolgál. Ők jól együttműködnek, de nagyon fáradtak. Működésük eredményes, mivel a betörések néhány nap alatt megszűntek. A többi városrész is igyekezett hasonló módon eljárni; a katonaság a polgárőrség támogatására 1 tisztet, 1 altisztet és 24 közembert rendelt ki. A városi polgárőrség megmarad csaknem a megszállás végéig.⁶⁶

1920. április végén a szabadkai szerb divízió parancsnoka MIROSZAVLJEVICS tábornok, a bajai háromszögben polgárőrség felállítását rendelte el. A közbiztonsági polgárőrséget a helyőrség megerősítésével fokozatosan leépítették.

Katonai parancsra, szintén 1920 tavaszától vasútőrséget kellett szervezni. A szervezést és a szolgálati beosztást a rendőrség végezte. Utóbbi a Bajai Független Újságban tették közzé. A fegyvertelenül ellátott 12 órás szolgálatban a fő feladat, a vasúti töltés figyelemmel kísérése volt.⁶⁷

A dicstelen és ellenszenves JAKOVLJEVITS rendőrfőkapitány 1921. augusztus 19-én, pénteken detektívjeivel felpofoztatott egy magyar lányt, mert magyar nemzeti kokárdát tűzött ki. A lány apja panaszt tett a városparancsnoknál, aki később a városháza kapujában találkozott a főkapitánnyal. JAKOVLJEVITSet mellen ragadta, lehordta és elutazásra kényszerítette. Közben megjegyezte: „*én tisztességgel jöttem és úgy is akarok eltávozni*”. Mindez a város visszavétele előtti napon történt.⁶⁸

A pécsváradi rendőrség

A 2700 fő körüli lakossággal bíró járási székhelyen 630 ház állt. Községi rendőrséggel 1887 tavaszától rendelkezett. 1918 ősztől, a megszállás kezdetétől ismét a községi rendőrség tagjai vigyáztak a közrendre.

A képviselőtestület december 31-ei ülésén, a 4 községi rendőr fizetését felemelte havi 125 koronára, kiegészítve a szükséges egyenruházattal. A következő év nyarán, az időközben 160 koronára emelkedett bérüket kérték 300 koronára kiegészíteni. Ezt a képviselőtestület meg is tette, de nem béremeléssel, hanem 140 korona drágasági pótlék folyósításával.⁶⁹

Az 1919. június 15-én tartott képviselőtestületi ülésen a téma előadója jelentette, hogy a betörések és a lopások elszaporodtak, ezért javasolja rendszeres éjjeli őrszolgálat rendszeresítését. A települést kerületekre kell osztani és a 18–60 év közötti életkorú férfi lakosságot 6–6 fős csoportokra. E csoportok teljes éjszakai szolgálatot látnának el, együttesen a szerb katonai járőrrel. A javaslatot elfogadták azzal a kikötéssel, hogy az ingatlan tulajdonosok kétszer annyi szolgálatot teljesítsenek, mint a zsellérek. A rendőrök végezték a hetivásáron a helypénzszedést és a rendeletek kihirdetését is. Októberben a szerb parancsnok szabályozta a vendéglők, kocsmák nyitva tartását. Ez két részletben történhetett, délután 11 órától délután 2 óráig és este 7 órától este 10 óráig. A 16 éven aluliakat és az ittas embereket tilos volt kiszolgálni.

A pécsi rendőrség

TISZA Miksa – aki minden bizonnyal kellő ismerettel bírt, hiszen Pécsset is teljesített szolgálatot – egy szűk oldalban rögzítette, inkább általánosnak nevezhető, bár értékes összefoglalóját.⁷⁰

„Dacára a szerb katonai és polgári hatóságok minden törekvésének, a rendőrség egész tisztikara és legénysége hazafiasan szembeszállt ezen törekvésekkel. A megszálló hatalom a magyar katonaságot és csendőrséget egymásután szerelte le és csak a rendőrséget hagyta meg, mint fegyveres testületet, nyilván azon okból, hogy legyen szükség esetén felelősségre vonható testület... Hogy a megszálló hatalom mennyire nem bízott a magyar rendőrség működésében, bizonyítja, hogy szerb katonai rendőrséget, csendőrséget, majd határ- és vasúti rendőrséget állítottak föl, amelyek folytán erősen megnyírbálták a városi rendőrség jogkörét... A városi rendőrség vitézül viselkedett 1920. Szeptember 20-ig, amikor a hazájáról megfélelkezett munkástöbbség szerb karhatalommal eltávolította helyéről most már másodízben NENDTVICH Andor polgármestert, a városi tanács tagjait, SOÓS Nándor rendőrfőkapitányt, SCHMIDT Boldizsár, DRASENOVICH Jenő, KENEDI Géza, dr. TILL József rendőrkapitányokat, dr. DERNER József és dr. VÖRÖS Mihály rendőrfogalmazókat. A legénység utasításra a helyén maradt, hogy némileg enyhüljön a város lakosságának szenvedése a szerb atrocitásokkal szemben... A rendőrségi vezető állásokat szerb védelem alatt tanulatlan és hazafiatlan egyének foglalták el, akik a megszállás megszűnésekor természetesen elszöktek a városból.”⁷¹

A szerb impérium alatt

1918. november 22-én a kormány OBERHAMMER Antal pécsi rendőrfőkapitányt a város kormánybiztosává nevezte ki, aki utódjául helyettesét SOÓS Nándort tette meg.

Róla LENKEI így írt: *"A városi tisztikarban e sorok írása közepette bekövetkezett változásokról, annyiban kell még megemlékezni, hogy SOÓS Nándor volt helyettes rendőrfőkapitányt elődje még kormánybiztosi főispáni tisztségében nevezte ki utódjává és annak legjobban tudnia kellett, hogy ezen a város közrendje érdekében oly fontos pozícióra alkalmasabb embert nem ültethetett volna, különösen akkor, amikor a városi közrendről a megszállított városi rendőrség csakis a megszálló csapatok rendőrségével és csendőrségével együttesen gondoskodhatott."*⁷²

1918. december 3-án Pécs városi pártjai, felekezetei, intézményei, egyesületei a megszállás ellen néphatározatot hoztak. Ez arról szólt, hogy a városnak szinte csak magyarul beszélő lakosai vannak – a 49 822 főből 688 a horvát és 125 a szerb – és soha nem akartak, most sem akarnak idegen állam kötelékébe kerülni; *„minden erőnkkel követeljük, hogy ország-világ hallja meg a délszláv részről fenyegető igazságtalanság miatt aggódó városunk kiáltását. Magyarok voltunk, magyarok vagyunk és a magyar népköztársaság polgárai akarunk maradni."*⁷³ A szintén december 3-án tartott városi közgyűlés, egyhangúlag elfogadta a néphatározatot.

1919. január 18-án SOÓS Nándor főkapitány jelentést tett a tanácsnak arról, hogy 40 rendőrt vett fel és 43-an tettek le az esküt a főkapitány kezébe. A jelentés említést tett még arról, hogy ideiglenesen katonai ruhákkal látták el az érintetteket, de rendőrsapkák és karszalagok beszerzése szükséges.⁷⁴

A 70-ről 120 főre emelt létszám és illetménynövekedés a főkapitány erőteljes kéréseinek, terveinek és a romló közrend- közbiztonságnak tudhatók be. (II. és III. sz. melléklet)

1919. január 5-étől a pécsi rendőrök *"Rendő - Gendarmerie"* felírással karszalagot kaptak, és botbüntetés terhe mellett megtiltotta a régi magyar katonasapkák viselését a szerb parancsnok rendelte.⁷⁵ A karszalag felirata egyébként egy 1919. július 30-án kiadott igazolvány szerint, *"Rendő és Gendarm"*.

A szerb megszállás időszakában a városi főkapitány a pécsi rendőrség tevékenységét napi parancsokkal igyekezett irányítani. Ezek tartalma hű tükörképe a rendőri vonatkozású történéseknek.

Az első megváltozott formájú napiparancs 1919. január 8-án került kiadásra. (IV. sz. melléklet)

Január 18-án határozott intézkedést hozott a főkapitányi napiparancs,⁷⁶ a Király utcai korszó megfigyelésére. Bejelentések szerint vásár- és ünnepnapokon fiatalok inzultáltak a sétáló nőket. KENEDI Géza rendőrkapitány, mint az erkölcsrendészeti ügyek előadója *"szigorúan ellenőriztesse és a legcsekélyebb inzultuson értet is állíttassa elő az ügyeletrre. Az ügyeletes tisztviselő, mint rendőrbíró köteles az ügyet azonnal letárgyalni és példás büntetést hozni. Ha nem rendőrbíró az ügyeletes, másnap tegyen jelentést..."*. Az ügyek fontosságára utal, hogy minden esetről közvetlen jelentést kért a főkapitány.

Több alkalommal is előfordult, hogy a rendőrlegénység viselkedését kellett szóvá tenni, illetőleg intézkedni a kifogásolt magatartások megszüntetésére.⁷⁷

Január 24-én általános figyelemfelhívásra került sor.

Ezután is előfordultak ugyan rendőrhöz nem méltó viselkedések, azonban csökkenő mértékben.⁷⁸

A télnak is megvoltak a rendőri teendői. Február 4-én szabályozásra került, a „közkezdveltségnek örvendő ródlizás”, mert „életveszélyt is rejtett magában”. A város belterületén és utcáin tilos volt ródlizni. Ródlizásra Tettye nyugati oldalán levezető kocsíutat és a Mátyás-Flórián utca északi részét jelölték ki.

A másik veszélyhelyzetet, a házak előtti járdákon fel nem vágott jég jelentette. A legénység fokozott ellenőrzésre kapott utasítást, aminek fontos része volt, hogy „a kihágást a házigazda vagy megbízottjának jelenlétében konstatálja le és a teendő jelentésében ennek adjon is külön kifejezést”. Különösen veszélyes helyeken adható volt néhány óra haladék a jég feltörésére. Ha az újabb ellenőrzés is azt észlelte, hogy a jég eltüntetése nem történt meg, azonnali jelentéstétel és tárgyalás következett az elkövető elmarasztalására, mivel ahogyan a főkapitány fogalmazott, „felelősséget nem vagyok hajlandó átvállalni”.

A rendszeres ellenőrzéseket egyébként KÜLLEY rendőrbiztos végeztette.⁷⁹

Február 23-án RADOVANOVICS Stevo alezredes parancsnok, átiratot küldött Pécs polgármesteréhez, a rendbiztosítás ügyében; mivel – a szerb parancsnok fogalmazása szerint – a városi rendőrség nem úgy teljesítette szolgálatát, ahogy azt egy jól szervezett rendőrségtől el lehet várni. A rendőrségre vonatkozó 2599/1919. számú irat tartalmát, 26-án adta tovább a főkapitány a 36. számú napiparancsban.

A katonai parancsnok intézkedése szerint a rend és közbiztonság fenntartására SZVETIR Kosztics gyalogos főhadnagy, rendőrségi felügyelői megbízatást kapott. Joga volt a rendőrség összes működését ellenőrizni. GAVANSZKI csendőr főhadnagy, SZVETIR mellérendeltségébe került, úgyszintén TATICS csendőr hadnagy, Sjidevit KARAGICS hivatalnok és Petár ZSORZS, mint a detektív osztály vezetője. A város tanácsához is rendelt ki ellenőrző közeget, Bogdán MAGLICS személyében.

Az alapvető intézkedés szerint, az összes nyilvános hely (szálloda, üzlet, kávéház) 19 órakor zárórát kellett tartson, a színház és a mozik, valamint a kaszinók ki sem nyithattak.

A saját ellenőrzés is észlelt olyan jelenségeket, ami miatt szigorúbb fellépést kellett tanúsítani. A csendőrlegénység egy része – betegség címén – igyekezett magát kivonni a szolgálat alól (**V. sz. melléklet**)

A pécsi rendőrség vezetése napiparancsban ismertette, a katonai rendőrség felállítása.

„A szerb királyi állomásparancsnoksággal egyetértőleg katonai rendőrség fog a város területén a városi rendőrséggel a mai naptól kezdve közbiztonsági és őrszolgálatot teljesíteni.

A szerb királyi katonai rendőrség 100 főből áll, amelynek parancsnoka Mirkovics Dragomir százados.”

A szerb katonai rendőrséget a hadapródiskolában szállásolták el, egy készütségi erő pedig a városházán tartózkodott.

A szolgálati beosztást KÜLLEY rendőrbiztos végezte.

Figyelemre méltó a szerb-magyar közös szolgálat bevezetését elrendelő parancs fogalmazása.

„Felhívom az egész őrszemélyzetet, hogy különösen akkor, amikor őrszolgálatot teljesítenek a melléjük adott szerb katonai rendőrökkel egyetértőleg a közönséggel a legudvariasabb módon bánjanak, s kötelességeiket mindenkor és minden körülmények között józanul, legpontosabban és leglelkiesmeretesebben, a törvényeket és szabályrendeleteket szem előtt tartva lássák el.”

Május végén a katonai rendőrség átköltözött az ítélőtábla Széchenyi téri palotájába, amelynek berendezését 23-án elszállították. Május 30-án a belvárosi elemi iskola berendezését is elvitték, az épületbe pedig betelepült a szerb csendőrség.⁸⁰

A súlyos bűncselekmények azonban annak ellenére folytatódtak, hogy március 11-én, majd áprilisban részletesen szabályozták a közös őrsjáratokat. (**VI. és VII. sz. melléklet**)

A szolgálatellátás szabályozásának szigorú hangvétele arra enged következtetni, hogy a szolgálatellátás terén is adódtak problémák, különösen a szeszital fogyasztás okozhatott gondot. Ugyanakkor utalás történt arra is, hogy a rendelkezésre álló rendőri erő nagysága elmarad, a közrend- közbiztonság helyzete alapján támasztott követelményektől.

Az őrszolgálattal, őrszemszolgálattal kapcsolatban további módosítások történtek, melyeknél a kiindulás mindig a közállapotok változása volt.

Május 27-én a főkapitányi napiparancs rosszabbodó helyzetváltozásról tett említést. „Tekintettel arra, hogy köztudomás szerint már hetek óta a közbiztonsági állapotok súlyosan megrosszabbodtak, amennyiben nap-nap után történnek útonállások és rablások, elkerülhetetlen, hogy az egész rendőri személyzet, mint egy ember akcióba ne lépjen, a saját becsülete érdekében mindent el ne kövessen, hogy a város közbiztonsága és a lakosság békéje ismét tűrhetően helyre ne álljon.”⁸¹

A szolgálati beosztást követően, általános felhívás mellett konkrét elvárás is megfogalmazásra került, amennyiben „mindenki feltétlenül józanul legyen és a neki kiosztott szolgálatot, a legpontosabban betartva lássa le, mert csak így menthető meg a város közbiztonsága s ezzel a testület renoméja”.

Október 8-ától a mindenszentek napjáig, a budai külvárosi ótemetőhöz 2 fős járőr vezényeltetett, a személy- és vagyonbiztonság fenntartására és a falopások megakadályozására.⁸²

Október 11-től pedig a budai külvárosi római katolikus templom főbejárata elé, az Ágota utcai őrtanya tartalékából „naponta d.u. fél 6 órától az ájtatosság befejezéséig 1 rendőr vezényeltessék ki”. Az ok, a „templom előtt gyülekező mindenféle fiataltság” volt, akik akadályozták a templomba való bejutást, és a résztvevőket goromba szavakkal illették.⁸³

Ugyanebben a napiparancsban került sor a sípjelzés szabályozására is, amit akkor volt szabad alkalmazni, „ha az őrszem, őrjárat vagy a testületnek egyes tagja veszélyben van illetve, ha azoknak segítségére van szükségük”. A sípjel 2 hosszú sípolás volt, amelynek meghallása esetén a hang irányába kellett szaladjon az észlelő és a bajtársának segíteni volt köteles. A síp használatáról az idő és a pontos hely megjelölésével jelentést kellett tenni. Az ellenőröknek, azért mert a szolgálatot ellátót a helyén nem találták, sípjelet használni szigorúan tilos volt.

Az őrszem és őrjárat szolgálatok december 12-én, ismét szabályozásra kerültek.

Úgyszintén szabályozásra kerültek a városházán működő kapuőri szolgálatok, „különösen a városi pénztár megóvása céljából, s a célból, hogy a városház épületébe a hivatalos órák elmúltával idegen személyek be ne lopózzanak”. Az 1. számú kapuőr a főbejáratnál, a 2. számú kapuőr a Perczel utcai kapunál teljesített szolgálatot. Az épületben lévő központi őrtanyán, természetesen tartózkodtak még szolgálatot teljesítők.

Az 1. számú kapuőr azon feladat végrehajtásához, amikor az épületet járja be, a tartalékból melléje még egy rendőr vezényeltetett.⁸⁴

A későbbiek során is voltak e szolgálatok terén kisebb-nagyobb változások.

A szerb-horvát-szlovén királyi kormánybiztos 1919.08.22-én, a 1240/1919. számú intézkedésével Pécs város területére egy szakasz S. H. S. csendőrséget vezényelt, de jogviszonyát nem szabályozta sem a város rendőrségéhez, sem a közönségéhez. Május 30-án a berendezéseitől megfosztott, belvárosi iskolába telepítették be a délszláv csendőröket.

Mivel a jogviszony nem rendeződött, a város tanácsa 8752/1919. szám alatt határozatot hozott. Ebben kimondta, hogy a S. H. S. csendőrség nem tartozik a katonai helyőrség keretébe, költségeit nem a megszálló csapatok térítik meg. A nyújtott szolgáltatások számláit külön kell kezelni, a költségekről kimutatást kell vezetni. A határozatról a város érintett szolgáltatóit értesítették.⁸⁵

Az egy szakasznyi S. H. S. csendőrség beállítása sem hozott javulást a közbiztonságban, sőt június 16-án éppen a csendőrök lötték agyon, PATKÓ János 32 éves vasúti fékezőt, a Szövetség utcában.⁸⁶

A délszláv csendőrök jelenlétének minden bizonnyal nagyobb hatást gyakorolt a közbiztonság fejlesztésére a színház- és moziügyeletre vonatkozó szabályozás.⁸⁷ **(VIII. sz. melléklet)**

Más jellegű szabályozások is megjelentek a napiparancsokban, melyekből kiemelésre érdemes a fegyverhasználat eseteinek a közzététele is. Ennek kapcsán szabályozták a „jogos védelem”, a „vég-szükség esetében”, a „veszélyes fenyegetés esetén” és a „szolgálat érdekében” fegyverhasználati esetek kritériumait.⁸⁸ **(IX. sz. melléklet)**

A színvonalas szolgálatellátás érdekében megszervezték a rendőrlegénység továbbképzését, melyet alapvetően a tiszt kar tagjai valósítottak meg. 1919. szeptember 23-ától az Ágota utcai őrtanyán az őrszemélyzet számára, KÜLLEY Zoltán rendőrfelügyelő „rendőriskolát köteles tartani”. Az oktatás hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken 12.00 – 14.00 óra közötti időben történt. Iskolaköteles volt, aki 12 órától délután 2 óráig szolgálatban állt. A részvétel „főleg a fiatal rendőröknek kötelező” és elsősorban a szolgálati szabályzat vonatkozásában.⁸⁹

1920. február 28-án – március 1-jei hatállyal – a hét napjai mellé, felelős előadók kijelölése is megtörtént. Hétfőn SCHMIDT Boldizsár rendőrkapitány, kedden KENEDI Géza rendőrkapitány, csütörtökön dr. TILL József rendőrkapitány, pénteken KÜLLEY Zoltán rendőrfelügyelő. A megjelenés biztosítása szintén KÜLLEY felügyelő feladata volt. Az előadás tárgyát, idejét a rendszeresített könyvecskében kellett feljegyezni és minden témát két alkalommal adtak le.⁹⁰

Egyébként KÜLLEY Zoltán a rendőrfelügyelői kinevezését, 1919. április 23-án kapta meg, amikor is a városi tanács 317. szám alatt, „a rendőrbiztosi állásokat rendőrtiszti állásokká szervezte át, a X. fizetésosztályba. Kimondta a város tanácsa továbbá azt, hogy a rendőrtiszti állások egyike feltétlenül egy katonailag képzett egyénnel töltendő be avégből, hogy az ezen állásra külön rendőrfelügyelői megbízással kirendelt rendőrtiszt a rendőrlegénység beosztását, felügyeletét, ellenőrzését és oktatását

sikerrel elláthassa. Ezzel kapcsolatban a város tanácsa a polgármester úrral egyetértőleg a rendőrfelügyelői teendők ellátásával KÜLLEY Zoltán rendőrtisztet bízta meg.”⁹¹

Ugyancsak a közbiztonság javítását célozta a rendőrfelügyelői szolgálati szabályzat kiadása, melyet a főkapitány hagyott jóvá. Az utasítás szerint a rendőrfelügyelő az egész egyenruházott őrség közvetlen feljebbvalója és vezetője. A főkapitány alárendeltségében, köteles a hozott intézkedéseket végrehajtani és elsősorban neki tartozik felelősséggel.

Az 5 oldalnyi szabályzat széleskörű feladat-meghatározást tartalmazott.

Az I. pont alapján a rendőrfelügyelő intézte az őrszemélyzet személyes ügyeit: vezette a próbaidős rendőrök nyilvántartását, véleményezte a felvételre jelentkezőket, előterjesztéseket tett előléptetésekre, elbocsátásokra, segélyekre, jutalmakra, nyugdíjazásokra, valamint szerkesztette az őrszemélyzet minősítését.

A II. pont szerint őrmesterig bezárólag, eljárta a fegyelmi szabályzatban rögzítetteknek megfelelően: megillente a szóbeli dicséret, a szóbeli figyelmeztetés, megintés, rosszállás és dorgálás.

A III. pont meghatározta azokat a szolgálati ügyeket, amelyekben rendelkezési felhatalmazása volt: az altisztekkel való közlés útján, végrehajtotta a főkapitányi parancsokat és utasításokat, kivezenylések alkalmával kijelölte a parancsnokot, délelőttönként kihallgatást tartott, átvette az eseményekről szóló jelentéseket, szükség esetén pótlásra visszaadta, majd a főkapitány elé terjesztette azokat.

A IV. pont az ellenőrzési és oktatási teendőket rögzítette: ellenőrizte a laktanyákat, őrszobákat, az altiszti és a legénységi szolgálatvezénylést, szolgálatellátást, ismernie kellett minden egyes beosztottját illetőleg munkavégzésüket, köteles volt kiemelt eseményeknél megjelenni és az intézkedést átvenni, lakásáról távozásakor környezetének tudnia kellett „holtalálhatóságát”, a jóváhagyott tanrend szerint végezte az oktatást, továbbképzést, az előadásokon részvételre kötelezettekről, valamint az előmenetlőről nyilvántartást vezetett, kiállította a vizsga jegyzőkönyveket, a résztvevők névjegyzékét a főkapitány elé terjesztette, jelentette a 3 napnál hosszabb időre távollévők neveit és távollétük okait, szolgálatát lovon vagy gyalogosan, de mindig egyenruhában teljesítette.

Az V. pont a járandóságokkal kapcsolatos feladatokról szólt: gondoskodott arról, hogy az őrszemélyzet az illetményét kellő időben kézhez kapja, a fizetési nyugtákat a főkapitány elé terjesztette, megvizsgálta az őrszemélyzet ruházatát és felszerelését, a szükséges beszerzésekre előterjesztést tett.

A VI. pontban került megfogalmazásra a sokak által oly ismerős kitétel, „A rendőrfelügyelő tartozik a fentiekén kívül a főkapitány által hatáskörébe utalt egyéb teendőket is lelkiismeretesen és pontosan elvégezni.”⁹²

A rendőri munka részterületeinek szabályozása, a személyi állomány képzése, a rend és fegyelem betartatása mellett a rendőri vezetés gondot fordított a kimagasló munka jutalmazására is.

Április 2-án a főkapitány, írásban is lefektette a jutalmazási alap szabályait. „Hivatali elődöm mintegy 10 évvel ezelőtt rendőri alapot létesített, melynek rendeltetése ... kiváló munkásságot folytatóknak az erkölcsi elismerésen kívül pénzbeli jutalomban is részesíthetők legyenek.”⁹³

A felhasználható pénz magánfelek adományaiból származott. Egyénileg a magánfelektől semmiféle díjazás sem volt elfogadható. Rendkívül figyelemre méltó a testület nevében történt főkapitányi átvétel alapelve:

„Én a felektől a jutalmat kifejezetten csak úgy fogadom el, hogy a rendelkezési jogot nekem átengedik, mert egyedül én vagyok hivatva elbírálni, hogy ki végzett olyan különös munkát, amely külön jutalmat igényel, és nem maguk a felek, mert ellen esetben könnyen az a meg nem engedhető felfogás fejlődhetné ki az érdekelt feleknél, hogy ügyük sikeres elintézését csak akkor várhatják, ha magának az eljáró rendőri közegnek jutalmat helyeznek kilátásba. A beérkező adományokat tekintet nélkül az alaphoz csatolom és a különös szorgalommal végzett munkát mindig az alaphoz fogom jutalmazni és soha nem magából az adományösszegeből.”⁹⁴

Egyébként szép számmal érkeztek az alapba adományok és kerültek belőle kiosztásra jutalmak.

A méltán rossznak ítélt közbiztonság sem volt képes olyan hatást elérni, hogy takarékosági intézkedések ne érintsék a rendőrség működését.

Feladat-végrehajtást jelentett például, a hivatalos helyiségek lámpáinak kikapcsolása. Olyannyira, hogy több napiparancsban is foglalkozni kellett e kérdéssel. Ugyan az irodák elhagyásakor a lámpák eloltásáról, „az a hivatali közeg köteles személyes felelősség terhe mellett gondoskodni, aki az illető hivatali helyiséget használja”,⁹⁵ de jut kötelesség az őrszolgálat tagjainak is. A lámpák eloltásának pontos időpontjai mellett meghatározásra kerültek a konkrét helyek, helyiségek is. A felelősség végül is a mindenkori szolgálatos örvezetőé és az ügyeletes szakaszvezetőé lett.

Más jellegű takarékosagra utalt az a rendelkezés, amelyik szerint; „az ülés megtartására szolgáló helyiség előtt a folyosón 1 (egy) villamos égő, továbbá az ezen a folyosóról a főkapuhoz vezető

mindegyik lépcsőbejáraton emeletenként egy-egy villamos égő, végül a főbejáróban 1 (egy) villamos égő égettessék, az előző pont szerint égetendő lámpák közelében egy-egy felváltva kijelölendő hivatal-szolgá tartózkodják, kinek kötelessége az égő ellopását és illetéktelen idegeneknek a székházba való jutását megakadályozni”.⁹⁶

A városi tanács rendelkezése folytán, telefonállomásokat is meg kellett szüntetni. Az Ágota utca 1. szám alatt és a lovasrendőr-tanyán került sor ilyen takarékosági intézkedésre. E körbe sorolhatók a rendőrségi épületek, felszerelések állagával, beszerzésével kapcsolatos teendők bizonyos része is.⁹⁷

Jó példa a nagyvonalúságra és a „takarékoságra”, a Szigeti külvárosi rendőrlaktanya helyváltogatása.

1919. szeptember 23-án kérelmet terjesztett a főkapitány a városi tanács elé azért, hogy a kicsi, sötét és vizes Kaszárnya utca 2. szám alatti épületből, a kihasználatlan Stock-házba költözhessen át a rendőrlaktanya állománya. Október 18-án már megtörtént az áthelyezés, melyet követően viszont hosszas levelezés folyt azért, hogy egy bejáratú ajtót szereljenek fel, illetőleg javítsanak meg. Igazi „takarékosági” eljárás előzte meg a munkálatokat és a számlák kifizetését.

Szintén gyors döntés született a gyárvárosi rendőrlaktanya bérleti díjának évi 600 koronáról, 900 koronára történő emeléséről. Igaz, SZÁSZ József háztulajdonos 1200 koronát határozott meg, de a főkapitányi javaslat 300 koronával kevesebbről szólt.

Rövid idő telt el az Ágota utcai rendőrlaktanya felszerelésének a beszerzésére beadott kérelem időpontja és teljesülése között is. Az 1919. január 2-án kelt javaslat 17-én megkapta a tanács jóváhagyását, majd 24-én megtörtént a vásárlás.⁹⁸

Szigorú intézkedést adott ki 1920. január 15-én a főkapitány, a kihágási nyomtatványok pazarló felhasználása miatt. Elrendelte, hogy „minden őrtanyán csak 10 példány hagyandó meg a fenti nyomtatványból. Az őrmester köteles minden egyes beérkezett jelentés után annak átvételekor, a helyett egy üres nyomtatványt az őrtanya parancsnoknak visszaadni.”⁹⁹

A rendőrfőkapitány óvatosan ugyan, de lehetőségei korlátai között, igyekezett a megszálló csapatok katonái irányában is érvényesíteni a közrend betartására vonatkozó szabályokat.

1920. március 17-én keltezett az a rendőrfőkapitányi parancs, melynek 8. pontja a szerb katonák bejelentését rendelte el. Az intézkedés indokául megemlítést nyert, hogy a „fosztogatások és útonállások jó részét – szerb katonák álarca alatt – a szerb katonai egyenruhát jogtalanul viselő egyének követik el”.¹⁰⁰ Az utasítás folytatása, hogy még a kétségeket is kizárandó, a főkapitány elrendelte, „hogy mindazon lakásadók, háztulajdonosok, szállodások, vendéglősök stb., akik tényleges szolgálatban álló vagy leszerelt szerb katonának lakást adnak, kötelesek ezt 24 órán belül külön és kifejezetten a rendőrfőkapitányságon II. em. 59. ajtó, személyes felelősség terhe mellett okvetlenül bejelenteni.”¹⁰¹ Az utasítás a szerb kir. állomásparancsnokság február 28-án kelt 8789. számú rendelkezésére hivatkozott.

A közbiztonságot – sok más tényező mellett – minden bizonnyal befolyásolta a személyi állomány fluktuációja is.

A napiparancsokat olvasva észre kell venni, hogy az elbocsátás és a felfogadás címek mellett minden alkalommal több név szerepel. Valószínű ezek összeadása – mivel valamennyi parancs nem lelhető fel – pontatlan számadatokat adna. Van utalás főkapitányi jelentésekben a hiányok illetőleg a lemondások nagyságára.

Az 1920. május 26-ai jelentés szerint, aznap 16 fő távozott a testületből. Július 27-én 18 üres rendőri állás volt. Ez a 105 fős létszámhoz képest arányait tekintve is jelentős, ami – érthető módon – meglehetősen nehézségeket okozott.¹⁰²

1920. augusztus 8-án a Majláth téren megtartott népgyűlésen megalakult ismét a Nemzeti Tanács. 20-án növelték a szerb csendőrség létszámát azért, hogy a közlő választások rendben folyjanak le. Szeptember 22-én a városháza nagytermében megválasztották a város új vezetőségét. A betöltendő állásokra pályázni kellett, mivel 9 nappal korábban az akkor megalakult törvényhatósági bizottság ki mondta, hogy „a város választott tisztviselőinek megbízatása lejárt”.¹⁰³

A rendőrfőkapitány POLÁCSI János lett. HAJDÚ Gyula szerint, „meghívták továbbá ideiglenes rendőrfőkapitánynak POLÁCSI Jánost”.¹⁰⁴

A Munkás című újság szeptember 24-i számában tudósított az eseményről. „POLÁCSI János helyettes rendőrfőkapitány a rendőrséget délután 5 órára, raportra rendelte, amikor is közölni fogja az egész rendőri testülettel a szükséges parancsokat. Egyben felszólította a rendőrségi tisztikart, hogy mint rendelkezési állományban lévők, a további intézkedésig szintén maradjanak helyeiken.”

LENKEI így emlékezett: „rendőrfőkapitánynak POLÁCSI János volt pécsi tanítót tették meg, aki ingatag jellemével a keresztény szocialistáktól pártolt át a szociáldemokratákhoz és hamarosan a legvé-

resebb szájú demagóggá alakult át. Sokat olvasott és tanult, de összezavarta a fogalmakat és helyét úgy töltötte be, hogy hamarosan kitessekelték állásából ...”¹⁰⁵

HAJDÚ a felmentésről a következőket írta: „Ülést tartott a városi alkalmazottak szakcsoportja is, melyen heves összeszólalkozás során lecsirkefogózta és legazemberezte a szakszervezet vezetőségét. A taggyűlés 200 szavazattal 5 ellenében elhatározta felfüggesztését. A rendőrfőkapitányi állásából eltávolították és helyét MINKER Ádám könyvnyomdással töltötték be.”¹⁰⁶

A felfüggesztés november 23-án történt, MINKERT viszont 1921. február 18-án nevezte ki főkapitánnyá a városi tanács.¹⁰⁷

Valószínű HAJDÚ téved a visszaemlékezésében, amit LENKEI írása is igazolni látszik. „A rendőrfőkapitányi állást POLÁCSI után a puha, exaltált BODNÁR Zsigmond volt helyettes tanfelügyelővel töltötték be, akinek azonban mint tanácsosnak más teendője is akadván, helyét MINKER Ádám betűszedőnek engedték át, akit a szocialista pártvezetőség jóformán kényszerített, hogy üljön be a főkapitányi hivatalba. Ezen tisztviselő ellen soha semmiféle panasz nem merült föl, csakis a közrendet tartotta szem előtt, s híven teljesítette, amire kényszer hatása alatt vállalkozott.”¹⁰⁸

A Pécs-Baranya 1918–1928 összesítése, 1921. február 1-jei dátumnál jelölte PURGER Róbert rendőrfőkapitányt, aki főkapitány-helyettesi teendőket látott el. Csak ez utóbbi alól felmentették, mivel lakásán „erőszakos merényletet követett el egy fejletlen leánygyermek ellen”. Rendőrfőkapitányként tovább szolgálhatott.

Egy érdekes érdemi intézkedését említenénk meg. 1921. július 27-én körözlésben hívta fel a figyelmet arra, hogy „A rendőri és detektívtestületi ebekre ugyanaz a biztonsági intézkedés vonatkozik, mint a nagyközönségére.”

Az előzőekben írtak nyilván magyarázatot adnak arra is, hogy BODNÁR főkapitányi mivoltáról nem lelhető fel különös információ.

Sajnos a szerb impérium ezen időszakának rendőrségi tevékenységével, inkább újságcikkek formájában találkozhatunk, azokban is nyilván az arra érdemes bűnesetek tükrében.

POLÁCSI egyébként leváltása után Dárdára költözött, ahol szerb szolgabíró lett. SOÓS Nándor korábbi főkapitány pedig követte NENDTVICH Andor polgármestert Sásdra.

A szerb uralom vége

A végrehajtandó feladatok a szerb megszállás tényleges megszűnésénél lényegesen korábban felmerültek illetőleg részletes kidolgozásra is kerültek. Ennek magyarázatát a békekonferencia azon döntése adja, mely szerint 1919. augusztus 25-én véglegesen megállapításra került, a magyar-jugoszláv határvonal.

Egy 17 pontból álló tervezet kijelölte a bevonuló csapatokat, mint a rendfenntartáshoz szükséges erőket: baranyai csendőr tartalék zászlóalj Sásd, somogyi csendőr tartalékszázados II. zászlóalj Kaposvár, 100 csendőr a kaposvári csendőrkerületből, 200-300 csendőr a székesfehérvári körletből kaposvári gyalogezred.

Időközben a fővezérség RIFFL Sándor alezredest nevezte ki, Baranya vármegye katonai parancsnokának. Ő – a kaposvári katonai kerület elképzeléseivel ellentétben – minimum 6 zászlóaljat tartott szükségesnek a feladat végrehajtásához. Emellett polgárőr zászlóalj szervezésének irányelveit is vázolta, valamint statáriális intézkedések bevezetését javasolta.

1919. november 24-én MOORE angol ezredes kíséretében lévő HARDY sorhajóhadnagy, jelentést írt a fővezérséghez a pécsi politikai helyzetről. Az ezredes a szerb megszállókkal tárgyalt, majd fogadta a pécsi rendőrfőkapitányt, a csendőr-szárnyparancsnokot és RIFFL alezredest. Arra a kérdésre, hogy hány emberrel és géppuskával tudnák a rendet fenntartani, a következő válaszokat adták.

SOÓS Nándor főkapitány: Ha a 160 fős rendőrséget 500 fővel szaporítanák és 16 géppuskát adnának, fenn tudná tartani a rendet a városban és a bányatelepeken is.

FISCHER József csendőr őrnagy: A szerbek által lefegyverzett mintegy 240 csendőr, az ország nem megszállt területén tartózkodik. Megfelelő felszereléssel ellátott 150 csendőrrel, a rendőri illetékség alá tartozó Pécsbányatelepen kívüli 3 bányatelepen vállalja a rend fenntartását.

RIFFL Sándor alezredes: Körülbelül 8 zászlóalj lenne szükséges Pécs és Baranya megszállására.¹⁰⁹

E felvetések a megvalósulás útjág nem jutottak el, hiszen a szerb csapatok kivonulása csaknem 2 évet váratott meg magára.

Az Új-Somogy 1920. július 31-ei számának címlapján TISZA Miksa államrendőrségi kapitány arról írt, hogy Pécs, illetve Baranya vármegye kiürítésének „már egész irodalma van”. A legutóbbi időpont július 28-a volt, a következő augusztus 6-a. „Nekünk más véleményünk van a szerb kivonulás-

ról, az, hogy a szerbek a szép szóra nem fogják otthagyni a zsákmányt, mely nekik gondtalan megélhetést és anyagi előnyöket nyújt.”

A Pécssett megjelenő Baranjski GASNIK 1920. október 19-ei számában, a belgrádi belügyminisztérium Pécssett járt osztályfőnökének véleménye jelent meg; „*Felette szükséges a mi államunkra nézve, hogy itt maradjon, mint szuverén minél hosszabb ideig, sőt, ha lehet, örökre, mert e gazdag vidék, különösen a szénbányák kihasználására államunknak szüksége van... Érdekiünk egyéb okból is, hogy minél hosszabb ideig maradjunk Pécs és vidékének birtokában...*”¹¹⁰

1921. július 26-án a nemzetgyűlés becikkelyezte a trianoni békeszerződést, mely aktus előrevetítette a szerb megszállás megszűnését.¹¹¹

A kormány a katonai tennivalók irányításával bádoky SOÓS Károly altábornagyot bízta meg.

Egyidejűleg – a kivételes hatalomról szóló törvénycikk alapján – KISZELY Gyula belügyminisztériumi miniszteri tanácsost, a katonai parancsnok mellé kormánybiztosnak nevezték ki, meghatározva számára, hogy dolgozza ki a közigazgatási feladatok végrehajtására elgondolásait.

A törvény 4.§-a szerint „... Hivatásuk az is, hogy szükség esetén a közrend és a közbiztonság fenntartásáról gondoskodjanak ... A kormánybiztosok ebben a kivételes hatáskörükben ... a csendőrség, az államrendőrség ... személyzetével közvetlenül rendelkezhetnek és hozzájuk közvetlenül intézhetnek rendeleteket. A csendőrség, államrendőrség ... alkalmazottai és közegei a belügyminiszternek ... engedélyével oly területen és oly szolgálatra is igénybe vehetők, amely rendes működési körükön kívül esik.”¹¹²

KISZELY tervezetében – amit 1921. július 1-jén nyújtott be a belügyminiszterhez – több esetben említette a biztonságot és a rendőrséget is. Javaslatára alapján – ha nem is mindenben egyezően, de – miniszterelnöki és belügyminiszteri rendelet született, melynek másolatát azzal a megjegyzéssel kapta kézhez, hogy „... ezzel a két rendelettel Méltóságod valamennyi kívánsága teljesült”.¹¹³

„*Augusztus 9-én a nagyhatalmak Budapesten állomásozó diplomatái GOSSET ezredes bevonásával megtárgyalták a kiürítés végrehajtásának tervét, s annak időpontját augusztus 18-22-ben határozták meg.*”¹¹⁴

Augusztus 10-én „*délelőtt 5 órakor Pécsre érkezik GOSSET angol ezredes, akinél egymás után jelennek meg a keresztényszocialista és a szociáldemokrata munkásság küldöttei. Utóbbiak előtt az angol ezredes kijelenti, hogy a munkásságnak nincs mitől tartania. A kiürítés simán és teljes rendben fog lefolyni.*”¹¹⁵

1921. augusztus 14-én összeült a Pécs-baranyai megszállt területek szakszervezeteinek kongresszusa, melynek résztvevői megbízták az újonnan megválasztandó bizottságot; tegyen meg mindent azért, hogy a szerb megszállók ne vonuljanak ki. A határozati javaslat elfogadását követően megszaktították a tanácskozást, azért, hogy a küldöttek részt vehessenek a Széchenyi térre pár nappal korábban meghirdetett népgyűlésen. A gyűlés célja az volt, hogy a megjelentek támasszák alá a kongresszus határozatait. A résztvevők számát 15 000 főre becsülték. A hiányos információkkal rendelkező és éppen ezért bizonytalan tömeget könnyen befolyásolták. A megjelentek DABROVICS Péter festőművész ajánlására, egyetértettek egy szuverén szerb–magyar köztársaság kikiáltásával. A helyeslést követően nyomban esküt is tettek, majd megválasztották az intézőbizottság elnökét. Elhangzott, hogy fegyverrel is készek megakadályozni a nemzeti hadsereg bevonulását. A köztársaság kikiáltásáról tájékoztatták az antant-missziót is.

Barcon, Szigetváron, Siklóson és Mohácson augusztus 15-én tartottak népgyűléseket, melyeken elhatározták a köztársasághoz történő csatlakozást.

Bajára a Baranyai Magyar Újság augusztus 15-ei számával jutott el a köztársaság híre. A városházára összehívott rendkívüli gyűlésen, 11 tagú intézőbizottságot választottak. Egy újság megjelenéséről is döntöttek, „Előre” névvel. Az első szám kiadására, rendőri karhatalommal kényszerítették az „Új Élet” munkatársait. Ebben élen járt GAVANSZKY szerb rendőrfogalmazó.

Augusztus 16-án a magyar kormány tájékoztatta az angol főbiztost, hogy nem ismeri el a kikiáltott köztársaságot.

17-én KEINRATH tartalékos főhadnagy, a városi rendőrség legénységének parancsnoka vezetésével megalakult egy karhatalmi század, amelyet 19-re virradóra DJORDJEVITY ezredes, a megszállók katonai parancsnoka lefegyvereztetett. A szerb kormány augusztus 18-ai ülésén tárgyalta a baranyai helyzetet és a szakértők meghallgatása után úgy döntött, hogy eleget tesz kivonulási kötelezettségének.¹¹⁶

„*Pécssett a független Pécs-bajai köztársaság komédiáját, – eltekintve a félrevezetett munkástömegektől – senki komolyan nem vette...*”¹¹⁷

Az Új-Somogy 1921. augusztus 20-ai számában címdalra tette fel a kérdést; „*Miért kellett köztársaság Baranyában?*”. Válasza pedig az alcímben volt, „*Őt munkásvezér félt a törvényes felelősségtől.*”

A Bécsben megjelent „Proletár” 1921. augusztus 21-ei számában, a Kommunisták Magyarországi Pártjának Központi Bizottsága fejtette ki álláspontját; „*A baranyai köztársaság néhány napos fennállása után összeomlott. Összeesett harc nélkül... A szociáldemokraták és októbrista radikálisok belevittek a köztársaság kikiáltásába Pécs és Baranya munkástömegeit, de maguk egy pillanatig sem gondolták komolyan a küzdelmet...*”

Kiürítés – bevonulás

1921. július 26-án a francia külügyminisztériumban megtörtént a trianoni békeszerződés ratifikált példányainak kicserélése. A kormány meghatározta, hogy a demarkációs vonalat a nemzeti hadsereg augusztus 20. éjféli előtt nem lépheti át.¹¹⁸

A megszállt területeken élők nehezen, vagy egyáltalán nem jutottak hozzá azokhoz az információkhoz, amelyek a szerb erők kivonulására vonatkoztak. Az Új-Somogy augusztus 9-én ismét címlapon írt a baranyai bevonulásról. A nyilatkozó bádoki SOÓS Károly altábornagy szerint, „*a kiürítés előre láthatólag augusztus 27-éig befejeződik*”.

A belügyminiszter 1921. augusztus 16-án 71 627 szám alatt körrendeletet adott ki; A szerb-horvát és szlovén állam által kiürítendő területeken a kiürítés alkalmából foganatosítandó rendszabályokról. A rendelkezés arról szólt, hogy a demarkációs vonal átlépésére korábban kiadott igazolványok, rendőri láttamozással érvényesek. A hadműveletek alatt a személyforgalom szünetel, azok befejezése után ellenőrzés mellett folyhat. Az új utazási igazolványokat a tulajdonos által aláírt fényképpel kell ellátni és részletesen fel kell tüntetni az utazás célját is. Az igazolványok kiállítására az államrendőrség rendőrkapitányságai és a járási főszolgabírók voltak jogosultak. Az előírások megszegőit, ha cselekményük súlyosabb büntetőrendelkezés alá nem esik, 15 napig terjedő elzárással és 1000 koronáig terjedő pénzbüntetéssel büntethető.

1921. augusztus 19-én Bajára érkezett DORISS francia hadnagy, aki magával vitte bádoki SOÓS levelét, amit dr. KISS Györgyhöz intézett. E levélben volt KISS főispáni kinevezése is. Még ezen a napon hirdetményben tette közzé a kormánybiztos főispán, hogy Baja városnak és környékének kiürítése augusztus 20-án kezdődik meg, szabályos átadás-átvétellel. Felhívta a lakosságot, hogy nyugodtságát őrizze meg, a közbiztonságot és közrendet veszélyeztető cselekményektől szigorú büntetés terhe alatt tartózkodjék.¹¹⁹

20-án, szombaton délelőtt KISS György a városházán átvette a közigazgatást. A rend fenntartása érdekében kinevezte dr. SCHRAPF Andor ügyvédet, ideiglenes rendőrfőkapitánnyá.¹²⁰ Más forrás szerint a rendőrkapitányi hivatal vezetését dr. SZALAY József vette át.

Utóbbi minden bizonnyal tévedés, hiszen dr. SZALAY József, az államrendőrség szegedi kerületi főkapitányságának a vezetője volt, aki a bajai államrendőrség vezetőjére vonatkozóan tett előterjesztést. Ily módon ő volt a vezető, de/csak magasabb szinten.¹²¹

A felszabadult területen az államrendőrség megszervezéséről szóló rendeletében a belügyminiszter, a bajai kapitányság vezetésével TRENKA Kálmán rendőrtanácsost, helyettesítésével dr. HEHTL József rendőrkapitányt bízta meg.¹²² (X. sz. melléklet)

21-én vonult be a nemzeti hadsereg és a polgári közigazgatás. Reggel 5 óra körül 2 hajó kötött ki. Az érkezőket tömeg és hosszú kocsisor várta, amellyel bevonultak a városba. A sort a főkapitány és a főispán nyitotta meg. A menet 7 órakor ért a főtérre.¹²³

A városban a „*lakosság nagy lelkesedéssel fogadta csapatainkat. A Baját megszállva tartott szerbek a legnagyobb előzékenységgel és barátsággal fogadták csapatainkat.*”¹²⁴

A bajai háromszögből sokan Szabadkára, a városból pedig Zomborba menekültek. Jelentkezéseiket a szerb rendőrség előírta.

Barcson az 1910-es népszámlálás adatai szerint 4529 magyar, 238 horvát, 10 szerb és 161 fő egyéb nemzetiségű lakos élt. 1920-ban 2000 ellátatlan ember volt a községben. A leépülés legsúlyosabban a bérből élőket érintette.

A megszálló katonák 1921. augusztus 18-án Eszékre vonultak vissza, Barcson csak csendőrök maradtak. 20-án délben magyar csendőrök vonultak be a településre.¹²⁵

„*Vasárnap hajnalban a szerb katonaság kivonult Barcsról s a magyar csendőrség rögtön utána átvette az impériumot a legnagyobb rendben. A közigazgatás bevonulásáról hivatalos jelentés még nem érkezett. A nagyközségben teljes a nyugalom s a rend.*”¹²⁶

Szeptember elején elterjedt a hír, hogy Barcsot ismét megszállták a szerbek, sőt Pécsre is visszamentek. A barcsi főszolgabíró jelezte, hogy erről szó sincs, a szerbek csupán a határvonal mentén helyezkednek el, amibe beletartozik a Barcs–Belcsapuszta vasútvonala is, ahol jelenleg a közlekedés szünetel.¹²⁷

A közel 6000 lélekszámú Szigetváron a megszállók, már 1921. augusztus 17-én megkezdték a katonai kiürítést. A FRNIC szerb őrnagy parancsnoksága alatt elvonulók minden mozdíthatót magukkal vittek. A pénzügyőrség, a csendőrség és a határrendőrség is kivonult, mindössze „3-4 gyenge szerb járőr tartja fenn a rendet”. 17-én este polgárőrség alakult, melynek vezetője dr. KRISZT Béla ügyvéd lett. Két nap múlva 19-én délelőtt a szocialista párt ülését megzavarták, ezért a testületet feloszlatták, parancsnokukat pedig Mozsgónál áttették a demarkációs vonalon. 20-án, szombaton a déli órákban WAGNER Béla csendőr százados vezényletével, 20 főből álló csendőrszakasz vonult be Szigetvárra. Velük érkezett PERCZEL Győző főszolgabíró és LENGYEL államrendőrségi fogalmazó. WAGNER csendőrparancsnok felkereste KRINIC őrnagyot, akivel az átadás részleteiről tárgyalt. Délután 2 órakor PATACSI Dénes miniszteri biztos érkezett meg, magával hozta KRISZT ügyvédet is. Délután a képviselőtestület és a tisztviselők letették a hivatali esküt, délután 5 órakor pedig a községházán megtörtént a katonai átadás-átvétel is.¹²⁸

A több mint 17 000 lelket számláló Mohács nem hódolt be az erőszakos intézkedések – bebörtönzés, iskolák elszárvosítási kísérlete, névelemzés, cenzúra, a szerb nyelv hivatalossá tétele, cirill betűs címtáblák használatának elrendelése – ellenére sem, „egész a Baja-Baranyai köztársaság kikiáltásáig. Kirabolják és kifosztják a szerbek az összes állami intézményeket... Kikiáltották a Baja-Baranyai köztársaságot... a vörös uralom ideszökött lovagjai... e célból augusztus 15-én itt népgyűlést tartottak... Városunkba az első csendőr 1921. augusztus 18-án este tette be a lábát s a megszállók augusztus 26-ára virradó éjszakán történt végleges távozásáig, ezek s a SCHMIDT Lajos által szervezett polgárőrség tartotta fenn a rendet.”. A magyar csapatok augusztus 26-án a „lakosság tomboló öröme által kísérvé”, délelőtt 9 órakor vonultak be bádoki SOÓS Károly a déli végek parancsnokló tábornokával az élen.

„A vörös patkányok még idejében elmenekültek és magukkal vitték itteni négyhónapos garázdálkodásuk legfőbb dokumentumait, a közgyűlésekről felvett jegyzőkönyveket s minden működésükre vonatkozó egyéb iratot.”¹²⁹

Az 1919 március–áprilisában megtartott szerb népszámlálás szerint a városban 9944 fő, a szigeten 2649 fő élt. A foglalkozási felosztásban 3 fő rendőr szerepelt.¹³⁰

Az 1910-es népszámláláskor Pécs lakossága 49 822 fő volt. Közülük 41 628 a magyar, 6356 a német, 688 a horvát, 125 a szerb és 1025 fő az egyéb nemzetiségű. Az 1919 márciusában megtartott szerb népszámlálás 26 319 lélekről tett említést. Az eltérés az összeírólapok hiányosságából adódott, hiszen az április 24-én a főispánnak tett jelentés szerint, Pécs szabad királyi város lakosságának száma 56 120. A szerb adatok szerint a magyarok között rendőr–csendőr foglalkozású 52, a németek között 3, a szerbek között 14, a horvátok és a bosnyákok között 1–1, a zsidók között 2 fő volt.¹³¹

Augusztus 17-én RAJIC kormánybiztos hirdetményt tett közzé arról, hogy „A városban különböző tendenciózus hírek keringenek a kiürítésről. Leghatározottabban kijelentette, hogy semmiféle kiürítési rendelet ide nem érkezett és, hogy a közönség az esetleges kiürítésről idejekorán lesz értesítve.”

A következő napon Kaposvárott bádoki SOÓS altábornagy megsejmelte a Pécsre induló csendőröket és beszédet intézett hozzájuk. Akkor már jelezte, hogy a galádul félrevezetettek megbocsátással vezetik vissza a magyar korona védelme alá, de akik az utolsó pillanatig bujtogattak, akik vétettek a törvény ellen, azok méltó büntetésben fognak részesülni.¹³²

Augusztus 19-én GYORGYEVIĆ ezredes katonai parancsnok ragasztatott ki plakátokat, melyeken közölte a kiürítés tervezett menetét. Leszögezte, hogy az összes hatóságok és közegek a kivonulásig neki, a magyar katonaság bevonulását követően, a magyar parancsnok alárendeltsége alatt állnak. Az evakuálást 3 lépcsőben tervezték. Elsőként Barcs, Szigetvár, Bátaszék, majd Pécsvárad, Pécs, Szentlőrinc, Sellye, a harmadik lépcsőben pedig Mohács, Villány, Siklós, Harkány és környéke következnek.

A személy- és vagyonbiztonságért, a rend és a nyugalom biztosításáért a szerb állomásparancsnokságok felelnek és alájuk lesznek rendelve a kiürítés megkezdése előtt 24 órával bevonuló magyar hatóságok közegei, illetőleg a magyar csendőrség. A közutakon történő kivonulást a rendőri hatóságok ellenőrzik, amelyek – még – SVETISZLAV kormánybiztosnak vannak alárendelve.

Ugyanezen a napon – TISZA szerint egy nappal korábban, 18-án – este 8 órakor a városházán, az ügyeletes rendőrtiszt szobájában, RAJIC kormánybiztos átadta a várost GOSZTONYI Gyula kormánybiztosnak. Az eseménynél jelen volt OBERHAMMER Antal főjegyző, helyettes polgármester, KENEDI Géza rendőrkapitány, DERNER József és VÖRÖS Mihály rendőrfogalmazók, PIACSEK Emil belügyminisztériumi segédtitkár, főispáni titkár.

KENEDI rendőrkapitány azonnal intézkedett az elérhető tisztviselők, valamint az őrszemélyzet be rendeléséről. Utóbbiak többsége beosztásának megfelelően mindvégig szolgálatot teljesített. KENEDI rendelkezésére 50 megbízható rendőr állt, de segítette tevékenységében mintegy 100 fős – tisztből – titokban szerveződött csoport is. Első intézkedésként megszervezte a posta, a vasútállomás, a tettyei vízművek őrzését. Igyekezett mindent megtenni a lakosság élet- és vagyonbiztonságáért. A szerb rezsim által felvett, megbízhatatlan rendőrök többsége önként elhagyta a várost, a többieket KENEDI leszereltette.¹³³

Az Új Dunántúl augusztus 20-ai számában a 2. oldalon, „Pécs kiürítése és a Régi rendőrség munkában” alcímmel jelent meg terjedelmes tudósítás, mely szerint: „A városi rendőrség körében még az éj folyamán változás történt. A rendőrök közül az új rezsim exponáltjai polgári ruhát öltöttek, a régi rendőrök pedig őrséget állítottak a városháza védelmére.”¹³⁴ Augusztus 21-én, vasárnap az első oldalon, A város- és megyeháza átvétele cím alatt is található a rendőrségről és a csendőrségről szóló információ. „A városháza főbejáratánál két fegyveres rendőr állt őrséget... A rendőrség ez idő szerinti vezetője KENEDI Géza kapitány, valamint a fogalmazói kar már uniformist öltött. Az éjszaka folyamán a megbízható régi rendőrséget, polgárőrség támogatta munkájában. Tegnap is és ma is a városban a legteljesebb rend uralkodott... Ma este 8 órakor a magyar kir. csendőrség megérkezett Pécsre és a vármegyébe. A csendőrök nagy részét nyomban elosztották falvakban egy kisebb része pedig Pécsre került.”¹³⁵

LENKEI így emlékezik: „GYORGYEVIĆ lovas ezredes ... a Nádor erkélyén fogadta augusztus 21-én este az első bevonuló magyar csendőrökönkénti századosának, OSZLÁNYI Béla bemutatkozó jelentkezését.”¹³⁶

Az Új Dunántúl már idézett vasárnapi számában, több helyen is található még a csendőrség bevonulásáról híradás: „Magyar csendőrök Pécsen. Álomnak is szép lett volna. Magyar csendőrök érkeztek ma este 8 óra tájban. A magyar csendőrök összesen 108-an, Árpádtetőről indultak el négy tiszt: FERENCZY Sándor százados, KISS Sándor százados, OSZLÁNYI Béla százados és SZENDEY Zoltán hadnagy vezetésével. PRAKATUR Tamás kormánybiztos-főispán és FENICZY főszolgabíró fogadták a magyar csendőröket, akiket azután szétszerttek a bányavidékeken. Lothárdra is 8 csendőr ment ki. Pécsre OSZLÁNYI Béla százados vezetésével csak 10 csendőr érkezett, két podgyászokocsival. A magyar csendőrök érkezésének hírére mindenki az utcán termett. Ezrek és ezrek rohantak ki a házakból és a Király utcát majd a Széchenyi teret ellepte a közönség, amely extázisban éljenzett, tapsolt.”¹³⁷

Dr. PRAKATUR Tamás Baranya vármegye kormánybiztos-főispánja is tett közzé hirdetményt, augusztus 20-ai keltezéssel. A hirdetményben közli, hogy „a vármegye kormányzását a mai napon átvetem, s intézkedtem, hogy a magyar közigazgatás mindenütt visszaállítassék ... Felhívom a vármegye összlakosságát ..., a közrend felborítását célzó izgatásoknak hitelt ne adjon. A közrendnek és a közbiztonságnak az illetékes tényezők részéről minden rendelkezésre álló eszközzel való biztosítása iránt megfelelően intézkedtem.”¹³⁸

A pécsi kapitányság vezetésére TÖRÖK Lajos magyar királyi rendőrtanácsos, a székesfehérvári kerületi főkapitány helyettes vezetője kapott utasítást.¹³⁹

TÖRÖK Lajos első intézkedése a város közönsége felé, a kormánybiztos rendelete alapján az volt, hogy közzétette augusztus 22-étől szesztilalom, este 10 órakori záróra, este 11 óra utáni kijárási tilalom lép életbe.

A hivatalos bevonulás 1921. augusztus 22-én történt. A nemzeti hadsereg első egységei délelőtt 10 óra 30 perckor érkeztek a városba, a főrész délután 6 órára ért a Széchenyi térre. Vonulásukat folyamatos ünneplés övezte.

A Bátaszéket visszavevő csendőri alegység augusztus 20-án 7 óra 30 perckor indult el Várdombtól. A Bátaszékről kivonuló szerb csapatok 22-én hagyták el Dunaszekcsőt. Őket követték a nemzeti hadsereg egységei, akiket a község főterén KISFALUDY Vidor főjegyző köszöntött.¹⁴⁰

A baranyai területről a szerbek kivonulása augusztus 19-étől 27-éig megtörtént. A kiürített területek visszacsatolásáról Beremenden felvett jegyzőkönyv aláírását – mint ahogyan más esetekben is – a szerb kormány képviselője megtagadta.

Baranya eredeti területének – 5106 négyzetkilométer – 22,4 %-át veszítette el, ami 34 község elcsatolását jelentette. Pécs lakossága 1960 fővel, Mohácsé 2500-al csökkent.

Szeptember 30-án a Barcs-Belcsapuszta közötti vasúti pályaszakaszt is elhagyták a megszálló csapatok. Ezzel szabaddá vált a közlekedés.¹⁴¹

A Dunától Keletre még augusztus 30-án is voltak szerb határőrök és határrendőrök, Szeged külterületének egy része pedig csak 1922 májusában szabadult fel.

A délszláv csapatok megszállása előtt még nem jött létre a Magyar Királyi Államrendőrség.¹⁴² A megszálló csapatok kivonulásának időszakában azonban már a magyar állam teljes területén működött az új rendvédelmi testület.¹⁴³ A magyarországi rendőrségek államosításának gondolata már a XIX. században felvetődött. A témát a városi rendőrségek tisztika szorgalmazta, mivel az önkormányzati tisztviselők – így a városi rendőrségek tisztjeinek is – a megbízatása hat évre szolt. Az állami szervezetek alkalmazottai azonban nyugdíjig szóló kinevezésben részesültek. A rendőrség államosításának ügye kedvező történelmi időkben került felszínre, mivel összhangban állt az állam centralizációjának a korszakban favorizált gondolatával. A központi államhatalom szívesen átvette volna az önkormányzatoktól a rendvédelem teendőit. Az önkormányzatok pedig szívesen átadták volna e feladatkört, mivel jelentős pénzügyi terheket rótt rájuk. 1912-ben a belügyi tárca szervezetében külön ügyosztályt hoztak létre a rendőrségek államosításának előkészítése céljából. Az ügyosztály által létrehozott tervezetet az országgyűlés elé terjesztették ugyan, azonban a törvényhozók átdolgozásra visszaadták a tervezetet. Közben kitört a világháború és más témák kerültek előtérbe.¹⁴⁴ A magyarországi rendőrségek államosításának ügye az 1918–1919-es események nyomán ismét előtérbe került.¹⁴⁵ Az államosítást ekkor miniszterelnöki rendelettel valósították meg.¹⁴⁶

A Magyar Királyi Államrendőrség hatásköre azonban csak a városokra terjedt ki.¹⁴⁷ Vidéken a rendet a Magyar Királyi Csendőrség tartotta fenn kitűnő hatáskörrel.¹⁴⁸ A rendőrségek a városok, a csendőrség pedig a kormány felügyelete alá tartozott.¹⁴⁹

A délszláv kivonulás nyomán ez a rendvédelmi struktúra valósult meg a visszatért területeken. Ekkor a Magyar Királyság két legnagyobb rendvédelmi testülete a Magyar Királyi Csendőrség¹⁵⁰ és – az önkormányzati rendőrségek államosítása nyomán létrehozott – Magyar Királyi Államrendőrség már a központi államhatalom közvetlen felügyelete alatt álltak.¹⁵¹

Jegyzetek:

¹ A történelmi helyzet koránt sem ilyen egyértelmű. A nemzetiségi lakosság politikai vezetése ugyanis megosztott volt. Erős volt azon irányzat, amely a Magyar Királyságon belül, valamilyen autonómiával képzelte el a nemzetiség fejlődésének útját. A kérdést a cseh és román csapatok bevonulása döntötte el, amelyek az elszakadás pártiakat támogatták, a többiek pedig háttérbe szorították. (a szerk.)

- BÁNYAI
- FOGARASSY
- GERGELY
- KÓVÁGÓ
- WACLAV
- LÓRINC
- SOÓS
- STEIER
- SZÁSZ
- TROJÁN

² BENDA: 844. p.

³ CSÓTI: 123. p.

⁴ LENKEI: 294. p.

⁵ Vö. 3.jegyzettel és VÖRÖS 1960: 186-187. p.; VÖRÖS 1963: 137. p.

⁶ SIKLÓS: 166. p.

⁷ KNÉZY: 42. p.

⁸ Loc. cit. 45. p.

⁹ FALUDI – GERGELY: 306. p.

¹⁰ Mohács évkönyv: 30. p.; SZÜTS 1991: 18. p.

¹¹ MÁLIK: 91. p.

¹² Pécs-Baranya: 35. p.

¹³ LENKEI: 281. p.

¹⁴ Loc. cit. 36. p.; vö. 12. jegyzettel

¹⁵ Pécsi Napló, 1918.XI.15.

¹⁶ CSÓTI: 124. p.

¹⁷ Loc. cit.

¹⁸ Pécsi Napló, 1918.XII.08.

¹⁹ KNÉZY: 45. p.

²⁰ SZÜTS 1991: 20. p.; FALUDI – GERGELY: 290. p.

²¹ Pécs-Baranya: 43. p.

²² FALUDI – GERGELY: 291. p.

²³ Loc. cit. 292. p.

²⁴ CSÓTI: 128. p.

²⁵ Pécs-Baranya: 52. p.

²⁶ Loc. cit. 38. p.

²⁷ Loc. cit. 45. p.

²⁸ „A megszálló szerb csapatok parancsnoka ma délelőtt folyamán engem és Kenedi Géza I. oszt. rendőrkapitányt túszoznak jelölt ki, minék értelme az, hogy mindazon dolgokért és történendőkért, amelynek ellenőrzése a rendőri hatáskörbe van utalva, mi ketten felelünk életünkkel és vagyonunkkal. Ezt tudomására hozom az egész rendőri személyzetnek...”

BML-Pvrkap.conv. 27. sz. napiparancs

²⁹ KNÉZY: 45-46. p.

³⁰ TEGZES: 420. p.

³¹ 1918 decemberében: 1 kg zsír = 16 korona; marhahús = 10–11 korona; borjúhús = 15–16 korona; 1 liter tej = 1,30–1,60 korona; 1 sarokház = 75 000 korona; 1 öltöny ruha = 350-400 korona; 1 kalap = 30-50 korona.

Pécs-Baranya: 39. p.

³² FALUDI – GERGELY: 291., 296. p.

³³ CSÓTI: 129. p.

³⁴ TEGZES: 420-421. p.

³⁵ „Eleinte a megszállás kezdetén az embereknek jó ruhában, órával, gyűrűvel ki sem lehetett menni az utcára, a mezőre. A toprongyosan, bocskorokban idejött szerb katonák, csendőrök az emberekről a ruhát a nyílt utcán rángatták le... Egyes házakban ami megtetszett nekik elvitték ... A katonaság, csendőrség egy része állandóan részeg volt... A legtöbb erőszakosság, rablás és gyilkosság a demarkációs vonalon történt, melynek egész hosszában szerb őrség volt illetőleg járőrözés folyt. Az átutazni szándékozó embereket, ha elfogták irgalmatlanul kifosztották, pénzt elvették s alsó ruhájában engedték tova... a nőket sok helyen az utakon elfogták és megbecstelenítették ...” CSÓTI: 136. p.

³⁶ HAJDÚ: 224. p.

³⁷ Pécs-Baranya: 1918-1928. 62. p.

³⁸ FALUDI – GERGELY: 291. p.

³⁹ TEGZES: 418. p.

⁴⁰ Pécs-Baranya: 47. p.

⁴¹ Loc. cit. 43., 47. p.

⁴² Loc. cit.

⁴³ „A szerb katonaság minden emberének a fő törekvése a pénzszerzés... A legkisebb megjegyzést is ürügyül használták arra, hogy valakit letartóztassanak. Másnap, ha néhány száz, vagy vagyoni állapota szerint néhány ezer koronát lefizetett, elengedték. A magasabb rangú tisztviselők milliókat szereztek. Az egyszerű katonánál, csendőrnél is százezrek voltak... Szigetváron az olvasóköri körben tekéző katonák egy-egy bábura 1000 (koron)ákat tettek. Így hizlalt fel és gazdagított meg Somogy megye megszállott területe 100-100 bocskoros, addig nyomorban sínylődő balkáni embert, vagy renegát szerb anyanyelvű magyart.” CSÓTI: 136. p.

⁴⁴ SZÜTS 1983: 193. p.

⁴⁵ Válogatott dokumentumok: 165. p.

⁴⁶ Pécs-Baranya: 68. p.

⁴⁷ BML-Pvrkap. conv. 3945/1920. A.

⁴⁸ CSÓTI: 124. p.

⁴⁹ KNÉZY: 30. p.

⁵⁰ Loc. cit. 65. p.

⁵¹ 82 227/1921.BM. r.

⁵² KISS: 260., 272. p.

⁵³ Helységnevtár. Budapest, 1913, Központi Községi Nyomda 91. p.

⁵⁴ KNÉZY: 73. p.; FALUDI – GERGELY: 290. p.

⁵⁵ TISZA: 19. p.

⁵⁶ KNÉZY: 46-47. p.; FALUDI – GERGELY: 289. p.; BAKSA: 95. p.

⁵⁷ KNÉZY: 48., 141. p.

⁵⁸ Loc. cit. 79. p.

⁵⁹ BKmL-Baja conv. 9335/1918.A.

⁶⁰ Loc. cit. 14 729/1919.A.

⁶¹ A már felállított, valamint a felállítandó őrszobák részére kérte:

- telefon bevezetését (a bajai posta és távírodai hivatal külön átirattal megkerestetik);
- 4 petróleumlámpa beszerzését (ezekre és egyéb apró cikkek beszerzésére külön előterjesztés teendő);
- 2 asztal és
- 6 szék beszerzését (a városi útmester a Bárány szálló nagytermében lévő bútorzatból átvételi elismervény ellenében szolgáltatassa ki);

- fűtőanyag biztosítását (a rendőrkapitányság esetről esetre forduljon a fakitermelő bizottsághoz);

- 14 rendőrlegény részére ruha kiutalását;

- az összes ember (50 fő) részére téli ruha beszerzését, mert ezek nélkül a hidegebb időben a szolgálat lehetetlen.

A rendőrőrszobák elhelyezése, létszáma, felszerelése:

1. Központi ügyelet a városházán, 12 főből álló őrséggel. Telefon van.
2. Kültelki lovas rendőrök őrszobája a Bárány szállodában, 10 fős őrséggel. Telefon van.
3. József város és istvánmegyei őrszoba a Flórián utcai iskolában. 7 főből álló őrséggel.
4. Szentistváni őrszoba a szentistváni község házában, 7 fős őrséggel. Telefon van.
5. Katonaváros és kiscsávolyi őrszoba az állatvásártéren a mérlegházban (mázaház), 7 főből álló őrséggel.
6. Szállásvárosi és homokvárosi őrszoba özvegy Fitzlum Károlyné, Erzsébet királyné út 76. szám alatti épületében, 7 fős őrséggel. Az évi bérleti díj 600 korona lenne, melyet november elsejétől negyedéves részletekben lehetne folyósítani. Az összegből levonásra kerül 3 % szegényügyi járadék.

A rendőrlegénység 50 főre történő felemelésénél a költségek, az újonnan nyitott XXI. cím alatt számolandók el. Ennek feltöltésére Baja és Szentistván polgáira, az állami adók után, a vagyoni viszonyokhoz mért progresszív pótdadó kivetéséből beharuló jövedelem szolgál. 14 729/1919.A.

⁶² Loc. cit. 17 053/1919.A.

⁶³ Loc. cit. 1476/1920.A.

⁶⁴ Loc. cit. 463/1919.A.

⁶⁵ KNÉZY: 80. p.

⁶⁶ Loc. cit. 123-128. p.; GERGELY – KŐHEGYI: 154. p.

⁶⁷ KNÉZY: 159. p.

⁶⁸ Loc. cit. 189. p.

⁶⁹ TISZA: 369. p.

⁷⁰ Loc. cit. 420. p.

⁷¹ TEGZES: 419. p.

⁷² LENKEI: 73. p.

⁷³ Pécs-Baranya: 37-38. p.

⁷⁴ BML-Pvrkap. conv. 370/1919. A.

⁷⁵ Pécs-Baranya: 1918-1928. 43. p.

⁷⁶ BML-Pvrkap. conv. 10. sz. napiparancs

⁷⁷ "Sajnálatos ugyan, de még mindig előfordul, hogy a közönség részéről panaszok hangzanak el amiatt, hogy a rendőrlétezés nem viseltetik megfelelő udvariassággal. E kérdésben már százszor történt figyelmeztetés, de – úgy látszik – esetek szörványosan még mindig előfordulnak. Tanulja meg végre a személyzet minden egyes tagja, hogy a város alkalmazottja, a város közönségét azért fizeti, hogy az élet- és vagyonbiztonságát megvédje, hivatali kötelességét teljesítse és mindenkivel szemben udvariasan bánjék. Azért a város közönsége senkit nem fizet, ahhoz senkinek joga nincs, hogy durva legyen a közönség bármely tagjával szemben. Az udvarias bánásmód, megjár a város minden egyes tagjának gazdagnak, szegénynek egyaránt. Megszállott területen lévén különösen felhívom a figyelmet a szerb csapatokra és különösen annak tisztjeire. Eddig a kölcsönös jóviszonyt sikerült fenntartani, mindenki súlyt helyezzen arra, hogy e viszony fel ne bomoljék ..." Loc. cit. 15. sz. napiparancs

⁷⁸ „A 74-es számú napiparancs 4. pontját odamódosítom, hogy Kiss Ferenc próbaidős rendőrnek, tekintve, hogy szolgálaton kívül viselkedett botránnyosan, őszinte megbánását, bocsánatkérését és különösen azon ígéretét, hogy a jövőben feltétlenül józanul fog viselkedni, a testületből való kizárásától eltekintek, és őt büntetesként 10 (tíz) egymásután következő zenedíjtől fosztom meg azzal, hogy azon esetben, ha a jövőben a legkisebb fegyelemsértést követi el, úgy őt a testület kötelekéből feltétlenül el fogom bocsátani." Loc. cit. 75. sz. napiparancs.

⁷⁹ Loc. cit. 22. sz. napiparancs

⁸⁰ Pécs-Baranya: 60. p.

⁸⁴ Az érdekek megtestesítője akkor is, a város élet- és vagyonbiztonsága volt. Gjorgjen GJORGJEVICS városparancsnok alezreddel egyetértésben került kiadásra a főkapitányi parancs. Állandó éjjel-nappali őrszemek 9 helyen kerültek felállításra. Tagjai: 1 szerb királyi csendőr, 1 városi rendőr. Vegyes őrjáratok: (reggel 6 órától este 6 óráig: 2 őrjárat) Tagjai: 3-3 katonai rendőr, 1-1 városi rendőr. (este 6 órától éjfél 12 óráig: 2+2 őrjárat) Tagjai: 2-2 szerb kir. gyalogos katona, 1-1 városi rendőr, 2-2 szerb kir. lovas katona, 1-1 lovas városi rendőr. (éjfél 12 órától hajnali 3 óráig) 2 őrjárat. Tagjai: 3 gyalogos szerb kir. katona, 1 városi rendőr, 2 katonai lovas rendőr, 1 városi lovas rendőr. (hajnali 3 órától reggel 6 óráig) 1 őrjárat. Tagjai: 2 lovas szerb kir. katona 1 lovas városi rendőr. Ezen felül a "városi rendőrség kebeléből a rendelkezésre álló őrszemélyzet számának megfelelőleg" küldtek ki őrjáratokat. Loc. cit. 104. sz. napiparancs

⁸⁵ J. p. Múzeum Á/P-1918-1921. 61., 71. p.

⁸⁶ Pécs-Baranya: 62. p.

⁸⁷ BML-Pvrkap. conv. 93. sz. napiparancs

⁸⁸ Loc. cit. 51. sz. napiparancs

⁸⁹ Loc. cit. 89. Rendőr-főkapitányi parancs

⁹⁰ Loc. cit. 4. sz. Rendőr-főkapitányi parancs

⁹¹ Loc. cit. 65. sz. napiparancs

⁹² Loc. cit. 90. sz. napiparancs

⁹³ Loc. cit. 60. sz. napiparancs

⁹⁴ Loc. cit.

⁹⁵ Loc. cit. Rendőr-főkapitányi parancs 1920.04.30-án és 06. 14-én; Loc. cit. 104. sz. napiparancs

⁹⁶ Loc. cit.

⁹⁷ Loc. cit.

⁹⁸ Az ágota utcai rendőrlaktanya felszerelési tárgyai voltak: szalmazsák 47, fejbánkos 51, nagy lepedő 100, takarópokróc 94, mosdótál 6, vizeskanna 2, szeneskanna 2, szénmerő lapát 2, tűzészti vas 2, kardtartó szíj 50. Loc. cit.

⁹⁹ Loc. cit.

¹⁰⁰ Loc. cit. 5. sz. Rendőr-főkapitányi parancs

¹⁰¹ Loc. cit.

¹⁰² BML. Pvrkap. conv. 1919 és 1920 évi napiparancsok.

¹⁰³ SZÜTS 1983: 88-89. p.

¹⁰⁴ HAJDÚ: 344. p.

¹⁰⁵ LENKEI: 291-292. p.

¹⁰⁶ HAJDÚ: 360. p.

¹⁰⁷ Pécs-Baranya: 99., 108. p.

¹⁰⁸ LENKEI: 294. p.

¹⁰⁹ Válogatott dokumentumok: 64-65. p.

¹¹⁰ BABITS: 69. p.

¹¹¹ 1921/XXXIII. tc.

¹¹² 1912/LXIII. tc.

¹¹³ SZÜTS 1991: 138. p.

¹¹⁴ Loc. cit. 162. p.

- ¹¹⁵ Pécs-Baranya: 118. p.
¹¹⁶ BABITS: 87-89. p.; FALUDI – GERGELY: 302-330. p.; HAJDÚ: 406-422. p.; SZÜTS 1991: 167-181. p.
¹¹⁷ LENKEI: 297. p.
¹¹⁸ FALUDI – GERGELY: 303. p.
¹¹⁹ Loc. cit. 304. p.
¹²⁰ KNÉZY: 190. p.
¹²¹ GERGELY – KÖHEGYI: 80. p.; BAKSA: 393. p.; TISZA: 348. p.
¹²² 69 543/1921. BM. r.
¹²³ KNÉZY: 191. p.
¹²⁴ Új-Somogy:1921.VIII.23.
¹²⁵ GERGELY – KÖHEGYI: 73.,78. p.; KRAVALICS 1978; KRAVALICS 1996.
¹²⁶ Vö. 124. jegyzettel.
¹²⁷ Loc. cit. 1921. IX. 23.
¹²⁸ Loc. cit. 1921. VIII. 20. és 23.; GERGELY – KÖHEGYI: 73.,78. p.
¹²⁹ Mohács évkönyv: 30-31. p.
¹³⁰ GORJÁNÁC 1983: 421. p.
¹³¹ GORJÁNÁC 1985: 513-516. p.
¹³² Új-Somogy:1921.VIII.19.
¹³³ TISZA: 365. p.; BABITS: 89. p.; SZÜTS 1991: 199. p.
¹³⁴ BABITS: 365. p.
¹³⁵ SZÜTS 1991: 199. p.
¹³⁶ LENKEI: 299. p.
¹³⁷ BABITS: 365. p.
¹³⁸ Loc. cit.
¹³⁹ TISZA: 367. p.
¹⁴⁰ FALUDI – GERGELY: 304. p.
¹⁴¹ Pécs-Baranya: 125-127. p.; BABITS: 90. p.
¹⁴² PARÁDI 1986: 45-50. p.
¹⁴³ PARÁDI 1999: 98-147. p.
¹⁴⁴ PARÁDI 1996: 367. p.
¹⁴⁵ PARÁDI 2000: 79-87. p.
¹⁴⁶ 5047/1919. ME. r.
¹⁴⁷ PARÁDI 2005: 105-113. p.
¹⁴⁸ PARÁDI 1989: 35-40. p.
¹⁴⁹ PARÁDI 1992: 21-28. p.
¹⁵⁰ PARÁDI 1997: 78-83. p.
¹⁵¹ PARÁDI 1990: 30-37. p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BABITS — BABITS András: Pártharcok és munkásmozgalom. In üö. (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság pécsi-baranyai emlékkönyve*. Pécs, 1960, Pécsi Szikra.
- GERGELY – KÖHEGYI — GERGELY Ferenc – KÖHEGYI Mihály: *A Pécs-Baranya-Baja háromszög történelmi problémái 1918-1921 között*. Baja, 1974, Türr István Múzeum. /Bajai dolgozatok 1./
- GORJÁNÁC 1983 — GORJÁNÁC Rádojka: *Az 1919. évi szerb népszámlálás a megszállt Baranyában* II. köt. Pécs, 1983, Baranya megyei Levéltár. /Baranyai helytörténetírás./ és /Baranyai levéltári füzetek 46./
- GORJÁNÁC 1985 — GORJÁNÁC Rádojka: *Az 1919. évi szerb népszámlálás a megszállt Baranyában* III. köt. Pécs, 1985, Baranya megyei Levéltár. /Baranyai helytörténetírás./ és /Baranyai levéltári füzetek 47./
- HAJDÚ — HAJDÚ Gyula: *Harcban elnyomók és megszállók ellen: emlékezések a pécsi munkásmozgalomról*. Pécs, 1957, Pécs M. J. Város Tanácsa.
- KNÉZY — KNÉZY Lehel: *Baja a forradalom és a megszállás alatt 1918-1921*. Baja, 1940, Corvin Nyomda.
- KÖVÁGÓ — KÖVÁGÓ László: *A magyarországi délszlávok 1918-1919*. Budapest, 1964, Akadémia.
- LENKEI — LENKEI Lajos: *Negyven év Pécs életéből*. Pécs, 1922, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt.
- LÖRINC — LÖRINC Péter (szerk.): *A vajdasági munkásmozgalom szocialista szakasza 1890-1919*. Újvidék, 1953, Testvériség-Egység.
- KRAVALICS 1978 — KRAVALICS László (szerk.): *Magyarország története 1918-1919, 1919-1945*. VIII/1.köt. Budapest, 1978, Akadémiai.
- KRAVALICS 1996 — KRAVALICS László (szerk.): *Magyarország városai*. Budapest, 1996, Égis.
- PARÁDI 1996 — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- Pécs-Baranya* — *Pécs-Baranya 1918-1928*. Pécs, 1929, A „Dunántúl” kiadása.
- SIKLÓS — SIKLÓS András: *Magyarország 1918-1919. Események, képek, dokumentumok*. Budapest, 1978, Kossuth-Helikon.
- SOÓS — G. Soós Katalin: *A nyugat-magyarországi kérdés 1918-1919*. Budapest, 1962, Akadémia.
- SZÜTS 1983 — SZÜTS Emil: *Adatok a megszállt Baranya-Pécs közigazgatásának helyzetéhez és a visszacsatolás katonai és politikai előkészítéséről 1918-1920*. Pécs, 1983, Pécsi Szikra. /Baranyai levéltári füzetek 38./

- SZÜTS 1991 — SZÜTS Emil: *Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság*. Pécs, 1991. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannonia Könyvek./
- TISZA — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története a legrégebb időktől 1912-ig*. Iglo, 1913, Szepesi lapok nyomda. Második bővített kiadás: *Magyarország rendőrségeinek története*. címmel Pécs, 1925, Haladás.
- TEGZES — TEGZES Ferenc: *Pécsvárad az első világháború idején*. Pécsvárad, 2001, s.n.
- VACLAV — VACLAV Král: *A csehszlovák burzsoázia intervenciós háborúja a Magyar Tanácsköztársaság ellen 1919-ben*. [Intervenciós válság csehszlovák burzsoázia ellen 1919-ben.] Ford. FENDT Pál. Pozsony, 1956, Szlovák Szépirodalmi Kiadó.
- VÖRÖS 1963 — VÖRÖS Márton: *A Széchenyi tér regénye*. Pécs, 1963, Pécs M. J. Város Tanácsa.
- ALMANACHOK, ÉVKÖNYVEK, KHRESZTOMAKHIÁK, KRONOLÓGIÁK
- BAKSA — BAKSA János (szerk.): *Rendőrségi almanach 1923*. Budapest, 1923, Stephaneum.
- BKML-Baja — *Baja város tanácsa polgármesteri hivatal iratai a szerb megszállás alatt keletkezett iratok*. Pécs, s.a., Bács-Kiskun megyei Levéltár.
- BENDA — BENDA Kálmán (szerk.): *Magyarország történeti kronológiája. A kezdetektől 1979-ig*. III. köt. Budapest, 1982, Akadémiai.
- Mohács évkönyv — *Mohács rendezett tanácsú város évkönyve*. Mohács, 1926, Mohács.
- Válogatott dokumentumok — *Válogatott dokumentumok a baranyai-pécsi munkásmozgalom történetéhez 1918-1929*. II. köt. Pécs, 1970, s.n.
- TANULMÁNYOK
- BÁNYAI — BÁNYAI László: A nagy októberi szocialista forradalom erdélyi hullámai. *Korunk*, XXXII. évf. (1957) 10. sz.
- CSÓTI — CSÓTI Csaba: A Dél-somogyi területek szerb megszállása 1918-1921. In uő. (szerk.): *Somogy megye múltjából*. Kaposvár, 2003, Somogy megyei Levéltár, 123-142. p.
- FALUDI – GERGELY — FALUDI Gábor – GERGELY Ferenc: Adalékok Baja első világháború utáni történetéhez. In KÖHEGYI Mihály (szerk.): *Baja története a kezdetektől 1944-ig*. Budapest, 1989, Akadémia.
- FOGARASSY — FOGARASSY László: Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába. *Soproni Szemle*, XLV. évf. (1971) 2. sz.
- GERGELY — GERGELY Ernő: Az ukrán és a német kérdés a Magyar Tanácsköztársaság nemzetiségi politikájában. *Századok*, CIII. évf. (1969) 2-3.sz. 425-448.p.
- KISS — KISS Z. Géza: A török alóli felszabadulástól az első világháború végéig. In KÖHEGYI Miklós (szerk.): *Baja története a kezdetektől 1944-ig*. Budapest, 1989, Akadémia.
- MÁLIK — MÁLIK László: Bóly története a kezdetektől 1948-ig. RÓZSÁS József (szerk.): *Bóly 1093-1993*. Bóly, 1993, Bóly Nagyközség önkormányzata.
- PARÁDI 1986 — PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervezetei. *Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986) 4.sz. 45-50.p.
- PARÁDI 1989 — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági örtestülete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2.sz. 35-40.p.
- PARÁDI 1990 — PARÁDI József: Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1.sz. 30-37.p. A tanulmány korábbi változata 1990 április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945.” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1992 — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3.sz. 21-28.p. A tanulmány korábbi változata 1992. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Tradíció és korszerűség.” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1997 — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8.sz. 78-83.p. A tanulmány korábbi változata 1996 október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági örtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1999 — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10.sz. 98-147.p. A tanulmány korábbi változata 1998 szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX századi magyar rendvédelemre.” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2000 — PARÁDI József: A rendvédelem, a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, X.

- évf. (2000) 12. sz. 79-87. p. A tanulmány korábbi változata 1999. Október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában.” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2005 — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13.sz. 105-113.p. A tanulmány korábbi változata 2001 áprilisában Párizsban hangzott el a Franxia Nemzeti Csendőrség és a Sorbonne Egyetemcsoport közös szervezésében megvalósított tudományos történeti konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- STEIER — STEIER Lajos: A Túróczzsentmártoni deklaráció. *Magyar Szemle*, II. évf. (1928) 2. sz.
SZÁSZ — SZÁSZ Zoltán: Az erdélyi román polgárság szerepéről 1918 őszén. *Századok*, CVI. évf. (1972) 2. sz. 304-333.p.
- TROJÁN — M. TROJÁN: Bereg vármegye dolgozóinak harca a tanács hatalomért az 1918-1919-es években. *Századok*, LXXXVIII. évf. (1964) 1-2. sz. 107-157.p.
- VÖRÖS 1960 — VÖRÖS Márton: Az 1919-1921. évek baranyai dokumentumainak sorsa. In uo. (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság pécsi-baranyai emlékkönyve*. Pécs, 1960, Pécs M. J. Város Tanácsa.
- JOGSZABÁLYOK
- 1912/LXIII. tc. — 1912/LXIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.
1921/XXXIII. tc. — 1921/XXXIII. tc. az Észak Amerikai Egyesül Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Csehszlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 5047/1919. ME. r. — 5047/1919. ME. r. a magyarországi rendőrségek államosításáról.
69.543/1921. BM. r. — 69.543/1921. BM. r. a délszláv megszállás alól felszabadult területen az államrendőrség megszervezéséről.
82.227/1921. BM. r. — 82.227/1921. BM. r. határszéli kirendeltségek felosztása tárgyában.
- LEVÉLTÁRI GYŰJTEMÉNYEK
- BML — Baranya megyei Levéltár
Pvrkap. — Pécs szabad királyi város rendőrkapitányi hivatal iratai
BKmL — Bács-Kiskun megyei Levéltár
- TECHNIKAI RÖVIDÍTÉSEK
- conv. — convolutum (gyűjtemény)
A. — acta (irat)

Mellékletek jegyzéke:

<i>I. sz. melléklet</i>	
A szerb belügyi kormánybiztos felhívása csendőrség felállításáról.	42
<i>II. sz. melléklet</i>	
A rendőrkapitányi hivatal napidíjasainak jegyzéke.	42
<i>III. sz. melléklet</i>	
Tervezet a pécsi rendőrség felemelt létszámú őrszemélyzetének elhelyezéséről.	43
<i>IV. sz. melléklet</i>	
1. sz. napiparancs.	44
<i>V. sz. melléklet</i>	
41. sz. napiparancs.	44
<i>VI. sz. melléklet</i>	
42. sz. napiparancs.	45
<i>VII. sz. melléklet</i>	
52. sz. napiparancs.	46
<i>VIII. sz. melléklet</i>	
93. sz. napiparancs.	47
<i>IX. sz. melléklet</i>	
51. sz. napiparancs.	48
<i>X. sz. melléklet</i>	
Kivonat a 69 543/1921. BM. rendeletről.	49
<i>XI. sz. melléklet</i>	
A Magyar Királyi Államrendőrség pécsi működésének kezdete.	49

A szerb belügyi kormánybiztos felhívása csendőrség felállításáról.

„Polgármester Úrnak

Pécs

Újvidék, 1918. november 27.

Az újvidéki Narodna Uprava, Bánát, Bácska, Baranya területén állanód csendőrséget állít fel.

E célból egyetértőleg a Narodna Odbrana biztosával az összes járásoknak, valamint polgármestereknek elrendeltek: szólítsa fel községek útján a volt közös hadsereg, honvédség és csendőrség összes rangfokozatbeli tisztek, katonai hivatalnokok és altiszteket, valamint mindazon egyéneket, akik a saját képességi fokuk szerint egy ilyen állást elvállalhatnának, hogy az újvidéki Narodna Odbránának ajánlják fel szolgálataikat.

Mindazok, akik e felszólításnak eleget óhajtanak tenni, ezt írásban (express ajánlva) rövid személyadatokkal (úgy mint: rangfokozat, név, tartózkodási hely, hol és milyen szolgálatot teljesített az utóbbi időben) minél előbb jelentsék be az újvidéki Narodna Odbrana osztályának (Konvikt). Ezen ajánlat a helybeli Narodni Odbortól (Néptanács) vagy ahol ilyen nem működik, a községi elöljáróságtól láttamozandó.

Az illetmények a mai drágasághoz felelnének meg, lényegében pedig a magyarországi volt csendőrség-tiszti, altiszti és legénységi illetményekkel egyenlők lennének.

A mellékelt nyomtatványok az összes alárendelt községeiknek és körjegyzőségeiknek azonnal elküldendők.

A belügyi kormánybiztos helyettese:

dr. Mihajlovits Szvetiszlav s.k.”

Forrás: KNÉZY Lehel: *Baja a forradalom és a megszállás alatt 1918-1921*. Baja, 1941, Knézy.

A pécsi rendőrkapitányi hivatal napidíjasainak jegyzéke 1918. XII. 23.

	a háború előtt	jelenleg
a bejelentő hivatalnál	4 fő	8 fő
a cseléd- és munkakönyv kiállítónál	1 fő	3 fő
az iktató hivatalnál	1 fő	2 fő
a kiadóhivatalnál	4 fő	5 fő
a szegényügyosztálynál	—	5 fő
a hadisegélyügyosztálynál	—	7 fő
az előadók mellett	2 fő	1 fő

Forrás: Baranya megyei Levéltár. Pécs Városi Rendőr-kapitányság. convolutum, 370/1919 acta

Tervezet a pécsi rendőrség felemelt létszámú őrszemélyzetének elhelyezéséről.

	jelenlegi	tervbe vett
Ágota utcai őrtanya	1 altiszt, 3 rendőr	1 altiszt, 8 rendőr
Irányi D. téri őrtanya	1 altiszt, 1 őrvezető	1 altiszt, 8 rendőr
	3 rendőr	
Gyárvárosi őrtanya	1 altiszt, 3 rendőr	1 altiszt, 8 rendőr
Ágota utcai különítmény (Új szervezés)	---	1 őrmester
		1 altiszt
		2 őrvezető
		20 rendőr
Bányatelepi kapitányság	1 altiszt	1 altiszt
	1 őrvezető	1 őrvezető
		6 rendőr
Szigeti külvárosi őrtanya	1 altiszt, 4 rendőr	1 altiszt, 8 rendőr
Lovas őrtanya	1 altiszt, 5 rendőr	1 altiszt, 1 őrvezető
		6 rendőr
Vasútállomási őrszoba	2 rendőr	2 rendőr
Város-ház	1 őrmester	1 őrmester
	2 szakaszvezető	2 szakaszvezető
	4 őrvezető	3 őrvezető
	1 őrvezető (börtönőr)	1 őrvezető (börtönőr)
	32 rendőr	35 rendőr
	2 rendőr (ajtónálló)	
Összesítve:	70 ember	120 ember
	1 őrmester	1 őrmester
	2 szakaszvezető	1 szakaszvezető címzetes őrm.
	1 tizedes címzetes szk.v.	1 szakaszvezető
	5 tizedes	1 tizedes címzetes szk.v.
	7 őrvezető	5 tizedes
	54 rendőr	2 őrvezető címzetes tizedes
		5 őrvezető
3 rendőr címzetes őrvezető		
101 rendőr		

Forrás: Baranya megyei Levéltár. Pécs Városi Rendőr-kapitányság. convulutum, 370/1919 acta

I. sz. napiparancs

„Pécs törvhj.város rendőrfőkapitányától.

I. számú NAPIPARANC S.

Pécsett, 1919. Évi január hó 8-án.

Központi ügyeletes tisztviselő: Horváth Gyula rbiztos,

Központi ügyeletes detektív: Gyurka József detektív,

Központi ügyeletes szakaszvezető: Szicher János szv.

Ügyeletes orvos: Dr. Schwartz Vilmos.

A mai naptól kezdve a napiparancsoknak az eddig használt könyvecskébeni kiadását beszüntetem és a napiparancsot külön lapon fogom kiadni, miáltal az érdekeltek könnyebben fognak tájékozódhatni. A napiparancs rendelkezéseket nem csak a legénységre, hanem az egész rendőri személyzetre s így a tisztviselőkre is fog tartalmazni. – A kiadás ideje hétköznap délután 5 óra, míg vasár és ünnepnap délelőtt 11 óra. –

Minden napiparancsból a következők fognak egy példányt kapni: 1./ Pécs-bányatelepi rendőrkapitányság, 2, 3, 4, Schmidt Boldizsár, Kenedy Géza és Dr. Till József rendőrkapitányok, 5, 6, 7, 8, Horváth Gyula, Komáromy József, Domján Ferenc és Külley Zoltán rendőrbiztosok, 9, Somogyi Lajos detektív csoportvezető, 10, Kovács György őrmester, 11, 12, 13, 14, 15, 16. Hat rendőri laktanya vezetője, 17. Vasuti rendőrőrszoba. – A tisztviselők amennyiben bármely oknál fogva a napiparancs kézhez vétele előtt a hivatalból eltávoznak kötelesek intézkedni, hogy a napiparancsot még az nap kézhez vegyék. – A napiparancsok folyó számmal lesznek ellátva s úgy a tisztviselők, mint az őrtanyavezetők által lelkiismeretesen tanulmányozandók és összegyűjtve megőrzendők.

A kiadóhivatalt utasítom, hogy a napiparancsok azonnali sokszorosításáról és kellő időbeni kikészítéséről gondoskodják.

Örömmel közlöm az egész személyzettel, hogy a belügyminiszter az egész személyzet fizetését és az ügyeleti díjakat rendezte. E tárgyban két rendelet intézkedik, amelyek a városi tanácsnál most vannak végrehajtás alatt. Mihelyt végrehajtási munkálatok befejeződnek a kiutalások meg fognak történni. – További részleteket később fogok közölni. –

Soós Nándor sk.
RENDŐRFŐKAPITÁNY.”

Forrás: Baranya megyei Levéltár. Pécs Városi Rendőr-kapitányság. convulutum, 1.sz. napiparancs

V.sz.melléklet

41. sz. napiparancs

„Több ízben észleltem azt, hogy az őrszemélyzet egyes tagjai komolyabb baj nélkül – betegség címén – a szolgálattól távolmaradtak; elrendelem, hogy a mai naptól kezdve a beteg legénység reggel 7-8 óra között az ügyeletes rendőr-orvosnak orvosi megvizsgálás végett előállítandó.

Orvosi engedély nélkül senki sem vonhatja el magát – betegség címén – a szolgálattól.

Súlyos betegségeket tartoznak a kerületi orvosok a lakásukon is megvizsgálni. – A nap folyamán esetleg súlyosan megbetegedett s azonnali orvosi segílyre szorulók tartoznak ezen körülményt hozzátartozóik által az ügyeletes szakaszvezetőnél haladéktalanul bejelenteni, akinek kötelessége a beteg azonnali megvizsgálásáról az ügyeletes orvos értesítése által gondoskodni.

Figyelmeztetem az egész őrszemélyzetet, hogy csak az jelentsen beteget, akinek erre tényleg oka is van, azon egyéneket, kiket az orvos betegnek el nem ismer a legszigorúbban fogom megbüntetni.

Az orvos urakat felkérem, hogy a beteg rendőröket a leglelkiismeretesebben vizsgálják meg, s nekik a szolgálattól való távolmaradást csak akkor engedélyezzék, ha erre feltétlenül szükség van.

Jelen parancsom pontos keresztülviteléhez és a beteget jelentett egyének ellenőrizhetése végett a következőket rendelem el:

A központi őrtanyán egy betegkönyv fektetendő fel, amelybe az ügyeletes szakaszvezető a reggeli 7 óráig bármely őrtanyán – kivéve a pécs-bányatelepi kapitányságot – beteget jelentett egyéneket beírni tartozik.

Az összes őrtanyák betegek reggeli 7 órakor a központi őrtanya folyosóján gyűlnek össze, s onnan a rangban legidősebb vezetője alatt az ügyeletes orvoshoz mennek, magukkal vivén a betegkönyvet is.

Az orvosi vizsgálat után a betegkönyv az ügyeletes szakaszvezetőnek ismét átadandó, aki azt azonnal Külley Zoltán rendőrbiztosnak bemutatni tartozik.

A betegkönyvbe a betegek nevei naponkint, eltekintve attól, hogy volt-e az illető a megelőző napon orvosi vizsgán – bevezetendők.

Az orvos urakat felkérem, hogy a betegkönyv megfelelő rovataiba a betegség nemét, az előre látható gyógyulási időt és végül azon körülményt, hogy teljesíthet-e a beteg szolgálatot, vagy nem, pontosan bejegyezni szíveskedjenek.

Jelen parancs 1-1 példány fent nevezett orvos urak részére is kiadandó.”

Ezt a napiparancsot SCHMIDT Boldizsár pécsi rendőrfőkapitány helyettes írta alá, március 6-án.

Soós Nándor főkapitányt ugyanis március 4-én – a 17 napos sztrájk idején, több prominens személlyel együtt – a szerbek túsul ejtették és elszállították.

Forrás: Baranya megyei Levéltár. Pécs Városi Rendőr-kapitányság. convulutum, 41.sz. napiparancs

42. sz. napiparancs

„A 41. számú Napiparancs 3. pontjára való hivatkozással a szerb kir. tábori rendőrséggel teendő együttes szolgálat egyöntetű szabályozása végett a következőket közlöm:

A város területén a mai naptól kezdődőleg nappal egy városi rendőr és egy szerb tábori rendőr, éjjel két városi rendőr és két szerb tábori rendőrből álló vegyes őrzékek látják el a közbiztonsági szolgálatot. Az őrzékek a következőkben tartoznak a város területén cirkálni.

1.számú őrzék: Irgalmas, Siklósi utca, Hangya korcsma, Alsómalom, Légszeszgyár utca, Dohánygyár és Reáliskola környéke, Budai külvárosi állomás, Rákóczy útnak Irgalmas utcáig terjedő része.

Leváltási hely: BEDŐ sarok.

2.számú őrzék: Jókay-tér, Deák utca, Rákóczy út, Indoház utca, Főpályaudvar R.th. és Rét utcán át ismét a Rákóczy útra.

Leváltási hely: Zsolnay szobor.

3.számú őrzék: Ferenciek utcája, Szigeti-Országút, Hadapródiskola, Makár utca és ezen utcák környéke.

Leváltási hely: "Korona" vendéglő előtt.

4.számú őrzék: Petrezselyem, Kaposvári, Kálvária, Zöldfa, Ó-Temető, Szőlő utca és azoknak környéke.

Leváltási hely: Kaposvári és Petrezselyem utca sarok.

5.számú őrzék: Király és Kossuth Lajos utca.

Leváltási hely: Király és Mór utca sarok

6.számú őrzék: Apáca utca, Szvitovszky-tér, Kardos-Kálmán, Káptalan, Szepessy, megye, Mór, Anna, József és Mária utcák.

Leváltási hely: Littyke-sarok.

7.számú őrzék: Sörház, Ágoston utca, Bányatelepi út, Hegyalja, Tettye és a közbeeső utcák.

Leváltási hely: Ágoston tér.

8.számú őrzék: Irányi-Dániel tér, Zsolnay-Vilmos utca, Balokány liget, Budai-vám, Felsővárház és a közbeeső utcák.

Leváltási hely: Gyimóthy sarok.

9.számú őrzék: Széchenyi-tér.

Leváltási hely: Városház sarok.

ÉJJEL

a fenti őrzékeken kívül még a 10.számú őrzék: Ferenciek utca, Gyár, Zrínyi, Hunyadi és Deák utcákban.

Leváltási helye: Gyár és Ferenciek utca sarok, végül a

11.számú őrzék: Percel, Lyceum, Munkácsy-Mihály, Kisfaludy utca.

Leváltási hely: Apolló mozi előtt.

A 10. és 11. számú őrzék csak egy városi rendőrből és egy szerb tábori rendőrből áll.

Az őrzékek három óránként lóváltási helyeiken lesznek leváltva.

Az őrzékek tartoznak korcsmákat, vendéglőket, kávéházakat és éjjeli mulatóhelyeket is ellenőrizni és azokban mindenkor az elrendelt időben a zárórát pontosan betartatni.

Ezen alkalommal különösen felhívom az egész őrszemélyzetet arra, hogy szolgálata közben vendéglőkben semmi néven nevezendő szeszes italt nekik elfogyasztani nem szabad, továbbá, hogy magukat az utcán megfelelően viseljék; az ez ellen vétőket a legszigorúbban fogom megbüntetni.

Ezen egyéneket, akik magukat kellőképpen igazolni nem tudják, legyenek bár polgári egyének, avagy a szerb kir. hadsereg kötelékébe tartozó személyek, éjjel mindenkor az ügyeletes rendőrtisztviselő elé állítandók.

A szerb kir. hadsereg kötelékébe tartozó egyének a rendőrség fogdájában e célra berendezett külön fogdahelyiségekben lesznek reggelig lezárva, s reggel Mirkovics Dragomir százados elé állítva. A polgári egyének fogva tartása és szabadon bocsátása felett éjjel az ügyeletes rendőrtisztviselő, nappal pedig a városi rendőrség megfelelő ügyosztályának vezetője dönt.

Az őrzékek ellenőrzése a rendőrtisztviselők, a szerb kir. tábori rendőrség tisztjei, a kirendelt városi rendőrségi altisztek és az e célra kivezényelt – ellenőrző könyvecskével is ellátott – szerb altiszti ellenőrző őrzékei által eszközöltetik.

Az őrzékek vezetői a szerb tábori rendőrség ellenőrző tisztjénél is épen úgy, mint az ellenőrző rendőrtisztviselőnél és altisztnél jelentkezni tartozik.

Végül elrendelem azt, hogy az őrszemélyzet szolgálata akként osztható be, hogy azoknak minden negyedik napja szabad legyen." (85)

Forrás: Baranya megyei Levéltár. Pécs Városi Rendőr-kapitányság. convulutum, 42.sz. napiparancs

52. sz. napiparancs

A város közbiztonsága érdekében a nappali őrzéskor helyére szigorúan helyhez kötött őrszem szolgálat lépett.

- „1. számú őrszem a Széchenyi téren,
 2. számú őrszem a Sörház és Király utca sarkán,
 3. számú őrszem a Zsolnay-Vilmos utca I.szám alatti "Fehér Farkas" vendéglőnél,
 4. számú őrszem a Zsolnay-Vilmos és Major utca sarkán,
 5. számú őrszem az Irgalmasok utca és Rákóczy út sarkán (Bedő),
 6. számú őrszem a Sétatéren,
 7. számú őrszem a Ferenciek és Klimó utca sarkán ("Korona").

Ezen őrszemek reggeli 5 órától estélig 10 óráig szigorúan helyhez vannak kötve. Az őrszem a neki kijelölt őrhelyét semmi féle esetben sem hagyhatja el önként. Az ŐRSZEM VENDÉGLŐKBE, KORCSMÁKBA, KÁVÉHÁZAKBA, stb. – kivéve azt az esetet, ha őt oda segítségül hívják – be nem mehet. A zárórák ellenőrzése nem tartozik többé az őrszemek hatáskörébe. A zárórákat külön e célra kirendelt ellenőrökkel fogom a holnapi naptól ellenőriztetni. Azon esetben, ha az őrszem azt észleli, hogy egy üzlettulajdonos a zárórát nem tartotta be, köteles erről az oda érkező ellenőrnek jelentést tenni, aki aztán az őrszemet, ha szükséges magával a vendéglőbe tanúként beviheti. Ennek megtörténte után köteles azonban az őrszem helyét azonnal ismét elfoglalni. Az ŐRSZOLGÁLATBAN SZESZES ITALT INNI A LEGSZIGORÚBBAN TILOS, AZ EZ ELLEN VÉTŐKET A LEGSZIGORÚBBAN FOGOM MEGBŰNTETNI, S ISMÉTLŐDÉS ESETÉN A TESTÜLETBŐL ELBOCSÁTOM. – Az ellenőröknek szigorú kötelességévé teszem, hogy azon őrszemeket, akiken az alkohol hatása észlelhető a legkisebb mérvben is, azonnal váltassák le, állítsák az ügyeletes tisztviselő elé, s tegyenek erről hozzám jelentést.

- Az előemlített őrszemek este TIZ órától reggeli ÖT óráig terjedő időben részben mozgó őrszemekké változnak át és pedig a 2. számú őrszem a Király és Mór utca sarkától a Kossuth-Lajos utca és Irányi-Dániel tér között,
 a 3. számú őrszem a Zsolnay-Vilmos utcában, az István utca sarkáig és az Irányi-Dániel téren a Kossuth-Lajos utca sarkáig,
 a 4. számú őrszem a Zsolnay-Vilmos utcában az István utca sarkától a Budai vámgig s vissza,
 a 6. számú őrszem a Kardos-Kálmán utca és Radonay utcákon, végül
 a 7. számú őrszem a Ferenciek utca 14 szám és a Szigeti országút és Kiskirály utca sarkáig. –

Fenti őrszemeken kívül felállítok egy nappali lovas őrszemet, a Zsolnay Vilmos szobornál s egyben elrendelem, hogy naponta a tartalék számához képest olyan mérvben, amint ezt a szükség megkívánja nappali őrzéskor is küldessenek ki.

Éjjel a fentebb említett őrszemeken kívül esteli 9 órától hajnali 3 óráig összesen hat, de mindenesetre 4, két tagból (egy rendőr és egy szerb katonai rendőr) álló őrzéskor küldendő ki a tartalékból, tehát éjjel előtt 3 és éjjel után 3. Ezen őrzéskor a városnak azon részeibe küldendők ki, ahol őrszemek nem igen vannak.

Felhívom továbbá a holnapi naptól kezdve a központi tartalékőrszemet, amely 2-2 tagból áll, s 3 óránként lesz leváltva, a tartalékőrszembé vezényelték tartoznak azon idő alatt állandó készenlétben lenni, le nem vetkőzhetnek, hanem éjjel csak ruhában, s oldalfegyverrel pihenhettek le a szolgálati idejük alatt.

A szolgálat a holnapi naptól egy e célra szerkesztett kimutatással lesz közzé téve, ezen kimutatást az őrmester és az ügyeletes szakaszvezető írják alá, s ennek megtörténte után az őrmester még kifüggesztés előtt azt láttatás végett Külley Zoltán rendőrbiztosnak bemutatni tartozik, ha az távol lenne, úgy az ügyeletes tisztviselő tartozik a kimutatást láttatni.

Az őrtanyavezetők tartoznak a holnapi naptól kezdve az egyidejűleg kiadott minta szerinti "Reggeli jelentés"-t naponta reggel 8 órára az ügyeletes szakaszvezetőnél, illetve az őrmesternél leadni, az őrmester a reggeli jelentéseket aztán Külley rendőrbiztosnak adja át.

Az őrtanyák létszámát a viszonyoknak megfelelőleg ki fogom egészíteni, s erről legközelebb parancsban fogok intézkedni.

Az összes őrszemek és őrzéskor a holnapi naptól kezdve úgy éjjel, mint nappal csak két tagból és pedig egy rendőrből és egy szerb katonai rendőrből fognak állani.

Az őrszemek és őrzéskor ellenőrzése fokozottabb mérvben lesz gyakorolva, s ehhez mérten figyelmeztetem az őrszemélyzetet, hogy szolgálatát a legpontosabban lássa el.

A szolgálati beosztás terén elmentem az engedékenység legvégső határáig, s teljesíttem az őrszemélyzet minden kívánságát, így most annyival is inkább elvárhatom azt, hogy most már az őrszemélyzet is komolyan fogja fel szép hivatását, s lelkiismeretesen és feltétlenül józanul végezze el kötelességét.

S o ó s N á n d o r sk.
 rendőrfőkapitány."

Forrás: Baranya megyei Levéltár. Pécs Városi Rendőr-kapitányság. convulutum, 52.sz. napiparancs

93. sz. napiparancs

„A színházi és mozi stb. felügyeleti szolgálat egyöntetű szabályozása céljából következőleg rendelkezem:

I.

SZÍNHÁZ.

Az ügyeletes rendőrtisztviselő tartozik 1/4 órával, az oda vezényelt őrszemélyzet pedig 3/4 órával a színházi előadás megkezdése előtt a színházban megjelenni. – A felügyelő tisztviselő köteles még a színházi előadás megkezdése előtt meggyőződni arról, vajjon az előírt mentőeszközök rendben és helyükön vannak-e?

Meggyőződik továbbá arról, hogy a világítási szabályok és óvintézkedések pontosan teljesítették-e, meggyújtattak-e a lámpák, helyén van-e az, aki a vasfüggőnyt kezeli és helyükön vannak-e a tűzoltók, nincs-e olyan valami a színpadon, nézőtéren, a folyosókon és kimeneteleknél, ami tiltva van és meg van-e ezen helyeken minden téve, ami a közbiztonság és közrendeseti szempontból szükséges.

A színház egész területén tilos a dohányzás; ezt ellenőrizendő, megvizsgálandók az öltözők is (női öltözők csak a bentlévő nők előzetes értesítése után), mely vizsgálat folyamán tekintettel kell lenni arra is, hogy idegenek nemcsak öltözőkben, de még a színpadon sem tartózkodhatnak.

Úgy a hétköznapi, mint a vasárnapi színházi előadásokhoz egy tisztviselő és 3 rendőr vezényeltetik ki. A rendőrök színházi szolgálati beosztása ugyanaz, ami a múltban volt, vagyis az előadás megkezdése előtt az I. számú rendőr azonnal felmegy a másodemeleti karzatra, a II. és III. sz. rendőr pedig a színház előcsarnokában, illetve a pénztárnál marad az ideig, amíg a pénztárnál a tolongás meg nem szűnik, ekkor felmegy a II. számú rendőr is a másodemeleti karzatra, a III. számú rendőr pedig a színház előcsarnokában marad, helyét ez utóbbi csak akkor hagyhatja el, ha a színház bejárata előtt közbiztonsági intézkedések megtétele látszik szükségesnek.

A színházi felügyeleti szolgálatra kivezényelt rendőrök pontos időbeni megjelenéséért az őrmester, illetve a mindenkori ügyeletes szakaszvezető személyesen felelős. – A pontos időben meg nem jelenő rendőrök minden esetben elem állítandók. –

Mivel a színház épületében a dohányzás tilos, s az előadás befejezése után a dohányzó közönség egy része már az előcsarnokban szivarra, vagy cigarettára nyújtani szokott, elrendelem, hogy az ügyeletes rendőrtisztviselő a színház rendje és tűzbiztonsága érdekében a színházat addig el nem hagyhatja, amíg a közönség onnan teljesen el nem távozik és köteles a színház előcsarnokában állva arra ügyelni, hogy senki addig rá ne gyújtson, amíg a színház falai közül ki nem lép.

Az előadás befejezése után az előcsarnokban szolgálatot tévő rendőr tartozik a színházban szolgálatot tévő hivatásos tűzoltóval a színház összes nézőtereit tüzetesen átkutatni az iránt, hogy nem hagyott-e a közönség valami tárgyat (ruhanemű, ékszer, stb.) ott vissza és ha igen, úgy az összes talált tárgyat a nála lévő könyvecskében bevezetni, amelyet úgy a rendőr, mint a tűzoltó aztán névvalírásukkal ellátni tartoznak. – A talált tárgyak a könyvecskével együtt a rendőr által a mindenkori központi ügyeletes szakaszvezetőnek adandók át Komáromi rendőrtisztnek leendő továbbbítás végett.

Az előadás befejezése után a másodemeleti karzaton lévő két rendőr a közönség lemenetele előtt a színház előcsarnokába lemenni tartozik, s ott jobb és baloldalon felállva őrködik a közbiztonság felett mind az ideig, amíg a közönség a színházat teljesen el nem hagyta.

A színházi ügyeletes tisztviselő tartozik a színházi vasajtó kulcsát, a színházi szolgálatot követő másnap reggel **Kenedi Géza** rendőrkapitánynak átadni, aki viszont a kulcsot a következő színházi ügyeletes tisztviselőnek adja át. – Szombat és vasárnapokon a színházkulcs nem **Kenedi** rendőrkapitánynak, hanem az előadás után az ügyeletes szakaszvezetőnek adandó át, aki azt a következő ügyeletes tisztviselő kezébe juttatni tartozik.

Mivel régóta tapasztalom azt, hogy a színház körül az előadások alkalmával kis gyermekek ólálkodnak, szülők és minden felügyelet nélkül, az ezen körülményből joggal következtethetem azt, hogy ezen gyerekeket az erkölcsi romlás veszélye fenyegeti, elrendelem, hogy az oda szolgálatba kiküldött tisztviselő és rendőrök ezen erkölcsi züllésnek kitétt gyermekeket állandó figyelemmel kísérik, s őket adott esetben állítsák azonnal a központi ügyeletes tisztviselő elé, akinek kötelességévé teszem a vizsgálatnak azonnali megejtését aziránt, hogy a gyermek felügyelet nélkül milyen címen van hazulról távol óraszámra. – Amennyiben pedig megállapítást nyer az, hogy a gyermeket erkölcsi és anyagi züllés veszélye fenyegeti, úgy kötelessége a gyermeket átadni – a szülők megfelelő értesítése mellett – a gyermekvédelemmel foglalkozó Konthy István szegényügyi tisztnek, aki viszont a gyermeket minden esetben elem állítani tartozik. –

Az újabb időben a színház bejárata előtt divatozó apró péksütemény és egyéb cikk árusítása a közlekedés megóvása érdekében semmi körülmények között nem tűrendő meg.

II.

Mozik, mulatók, kabarék, orpheumok, lovardák és hasonló célú helyiségek felügyeleti szolgálata.

Ezen helyiségekben a felügyeleti szolgálat kiterjed arra, hogy ott ahol színpad van, a színpadon a közlekedésre szánt ajtókat és egyéb mentőkészülékeket (vizeskád, tűzcsap, mentőszekrény, stb.) díszletekkel, vagy egyéb tárgyakkal el ne torlaszolják, továbbá, hogy úgy benn magában a látványos vagy mutatványos helyiségben, mint a vele közvetlen összeköttetésben lévő mellékhelyiségekben fűrészpör, gyaluforgács, papíros, szemét vagy más gyúlékony anyag ne legyen. – A műlovardai istállóban a szemét egy fedéllel ellátott tartályban helyezendő el. – Kell, hogy a vízvezeték és a világítás mindig használható állapotban legyen. – Az előadás megkezdése előtt fél órával a világítás meggyújtandó.

Minden fából épült látványos helyen vagy bódében, a mulatók, kabarék öltözőiben, mozikban stb., – kivéve az Uránia mozi előcsarnokát, – a dohányzás szigorúan tilos. –

A női öltözőkben a hajbodorításhoz szükséges vasmelegítés gyertya- vagy petróleumlángnál nem eszközölhető. – Cirkusznál és más fabódékban ott, ahol vízvezeték és tűzcsap nincsen, két – két vízzel telt hordó állítandó fel.

Idegeneknek a színpadra és az öltözőkbe lépni tilos.

Az előadások alatt az összes kijáratú ajtókat nyitva tartandók. Az esti előadások után addig, amíg a közönség el nem távozik a nézőtéren, ruhatárakban és folyosókon sem a fő sem a mellék és vészvilágítást eloltani nem szabad.

A megszábot helyek számánál több jegyet eladni, illetve több vendéget a nézőtérre bebocsátani tilos.

A folyosót, valamint az asztalok, szék és padosorok közötti utcák elállása vagy bármikénti elfoglalása, nem különben asztaloknak és székeknek a folyosókra való kiállítása tilos.

Az előadott filmek, ének, szavaltat és táncelőadások vagy más mutatóanyagoknak a jó erkölcsöt, hazafias érzést, az állami intézményeket, a közrendet, egyes személyeket, vagy családokat sérteni nem szabad.

Minden mutatóanyag előadásánál, melynél a működő személy, vagy a közönség testi épsége bármi módon veszélyeztetve lehet, a szükséges elővigyázati óvintézkedések megteendők.

Az előadások csak az engedélyezett időn belül tarthatók meg.

A felügyeleti szolgálat általában az előadás megkezdése előtt 1/2 órával, az ellenőrző tisztviselő számára 1/4 órával kezdődik és tart, amíg az előadás végeztével a közönség távozta után a lámpák eloltatnak s a bejáratok ajtóit lezáratnak.

Az "Apolló" mozgószínházban köteles az ott felügyeleti szolgálatot teljesítő rendőrtisztviselő az előadás megkezdése előtt legalább 10 perccel a rendőr pedig 1/2 órával megjelenni. A vásár- és ünnepnap előadásoknál a szolgálat úgy a tisztviselő, mint a rendőrök részére d.u. 1/2 3 órától az előadás befejezéséig tart.

Az őrszemélyzet pontos megjelenéséért ép úgy, mint a színháznál az őrmester, illetve az ügyeletes szakaszvezető személyesen felelős. –

A moziban szolgálatot teljesítő tűzoltó tartozik a filmkamra közvetlen közelében tartózkodni. – A filmkamrában egy vízzel feltöltött vödör és egy vízbe áztatott pokróc kell, hogy állandóan kéznél legyen. – a filmkamrában a gépészen és annak segédjén kívül senki sem tartózkodhat.

A mozik és más mutatóanyag helyek körül az előadások alkalmával tartózkodó felügyelet nélkül lévő gyermekekkel szemben ugyanazon eljárás követendő, mint a színháznál.”

Forrás: Baranya megyei Levéltár. Pécs Városi Rendőr-kapitányság. convolutum, 93. sz. napiparancs

IX. sz. melléklet

51. sz. napiparancs

„A rendőr fegyverét csak a következő esetekben használhatja:

a./ JOGOS VÉDELEM GYANÁNT, ha az ő, vagy egy harmadik személy személye, vagy vagyona tetteleg jogtalanul és közvetlenül megtámadatik. Ez esetben a jogos önvédelem nem csak a rendőrnek, de mindenkinek joga.

b./ VÉGSZÜKSÉG ESETÉBEN, amikor a rendőr élete forog kockán, s azt csak a kard, vagy lőfegyver használatával mentheti meg.

Végszükség esetén arra is kell törekedni a rendőr közegnek, hogy fegyverét csak oly mértékben használja, amennyiben közvetlen szükséges a végszükség elhárítására.

c./ VESZÉLYES FENYEGETÉS ESETÉN, midőn a rendőr tényleg megtámadatik vagy támadással oly körülmények között fenyegetetik közvetlenül, hogy annak bekövetkezésétől alaposan tartható. Ily veszélyes fenyegetésnek tekintendő az is, ha valaki a nála lévő fegyvert vagy egyéb veszélyes eszközt a rendőr felhívására le nem teszi vagy át nem adja, vagy ha a fegyverrel, veszélyes eszközzel ellátott egyén védett helyzetéből előjönni vonakodik.

d./ A SZOLGÁLAT ÉRDEKÉBEN, ha szolgálat teljesítése közben oly tettelegesen ellenszegülésre talál, mely azt meghiúsíthatná, s a rendőrnek más célravezető eszköz rendelkezésére nem áll.

A RENDŐR LŐFEGYVERÉT csak két esetben használhatja: a VÉGSZÜKSÉG ESETÉN és CSAPATSZOLGÁLATBAN VEZÉNYSZÓRA.

A végszükség esetét kivéve a fegyverhasználat előtt azon egyén, kivel szemben az esetleges fegyverhasználat válik szükségessé, figyelmeztetendő, hogy az ellenállással vagy támadással hagyjon fel, mert különben vele szemben fegyvert fog használni.

A rendőrnek kötelessége a fegyverhasználat előtt minden enyhébb és célhoz vezető eszközt megkísérelni. Előzetes figyelmeztetés nélkül csak váratlan megtámadások esetében végszükség gyanánt használható a fegyver.

A fegyver a rendőr által felelősség mellett csak akkor és azon mértékben használható, mikor és meddig az a visszautasításra vagy az ellenszegülés legyőzésére, illetőleg a megvédés biztosítására elkerülhetetlenül szükséges. A kardhasználat céljának nem szabad annak lenni, hogy valakit a rendőr megöljön, hanem az, hogy őt harcképtelenné tegye.

Kardhasználat után a rendőrnek első kötelessége az elsősegélynyújtás, azután az orvosi segélyről való gondoskodás, végül jelentéstétel. – Halált okozó fegyverhasználat után a halott mindaddig a helyszínen őrzendő, míg a rendőri hatóság, illetve a vizsgálóbíró meg nem érkezik.

Ezen napiparancs az őrszemélyzet minden egyes tagja által saját kezűleg aláírandó s azon kívül két hónapon át minden szombaton az őrmester, illetve a laktanyavezetők által az őrszemélyzetnek újból felolvasandó.”

Forrás: Baranya megyei Levéltár. Pécs Városi Rendőr-kapitányság. convolutum, 51. sz. napiparancs

Kivonat a 69 543/1921. BM. rendeletről

„...Baja törvényhatósági joggal felruházott város és Ujszeged kiürítésével kapcsolatban pedig a következőket rendelem.

A bajai kapitányság vezetésével Trenka Kálmán rendőrtanácsost, helyettesítésével dr. Hehtl József rendőrkapitányt bízom meg és e célból az előbbi Szegedről, az utóbbit a szolgálat érdekében Kecskemétről Bajára áthelyezem. Szolgálatátelre beosztom Oltoványi István rendőrkapitányt a szolgálat érdekében Érsekcsanádrol, dr. Versényi Jenő rendőrfogalmazót a szolgálat érdekében Jánoshalmáról, dr. Dobó Árpád rendőrfogalmazót a szolgálat érdekében Hódmezővásárhelyről, dr. Matzitz Gyula rendőrfogalmazót saját kérelmére Budapestről, Babó Gyula rendőrfogalmazót a szolgálat érdekében Kiskunhalasról és dr. Meznerich Jenő segédfogalmazót a szolgálat érdekében Kisszállásról Bajára való egyidejű áthelyezéssel.

Török Béla hivataltisztet a szolgálat érdekében Kiskunhalasról, Balta Illés hivataltisztet a szolgálat érdekében Királyhidáról Bajára a kapitánysághoz való szolgálati beosztásuk mellett áthelyezem és felhatalmazom a kerületi főkapitányt, hogy a további négy segédhivatali tisztviselőt az újabban rendelkezésre bocsájtott személyzetből utalagos hozzájárulásom fenntartásával oszthassa be.

Starzsinszky István rendőrfelügyelőt a szolgálat érdekében Kiskunhalasról, Hánsle Árpád rendőrfelügyelőt saját kérésére Budafokról Bajára áthelyezem és szolgálati beosztásukra javaslatot kérek.

Heim Jenő rendőrfelügyelőt és Barcs Tibor rendőrségfelügyelőt a szolgálat érdekében a kerület felügyelői hiányának pótlására Budapestről a kerület állományába áthelyezem és szolgálati beosztásukra javaslatot kérek.

Kiss G. Dezső detektivet saját kérelmére Szegedről, Horváth István, Ökrös Vilmos, Török Árpád, Szöcs János, Ördögh Imre és Jablonszky József detektiveket Szegedről Bajára, Benedek Géza detektivet Kecskemétről Orosházára, Székely Jusztn detektivet Szegedről, Török Mihály és Béres János detektiveket Kecskemétről Hercegszántóra, Angyal Mátyás detektivet Szegedről, Tarján Lajos detektivet Szentendről Kelebiára, Apró Imre detektivet Szegedről, Farkas Antal detektivet, Kecskemétről Garára, Tóth György detektivet Szegedről, Pataki Gyula detektivet Szentendről Csikériára, Urbányi László és Balogh Ferenc detektiveket Szegedről Katymárra, Loósz István detektivet Kiskunhalasról és Lőrincz Rudolf detektivet Szegedről Gyulára, Dragossy Richard detektivet Szegedről és Botka Ernő detektivet Kisszállásról Ujszentivánra, Virágh Márk detektivet Szegedről és Marton László detektivet Kisszállásról Röskszentmihálytelekre, Bunyata József detektivet Szegedről, Tamási Lajos detektivet Békéscsabáról, Érsek Zsigmond detektivet Szegedről Kiskunfélegyházára, valamennyit a szolgálat érdekében áthelyezem. Szotyori Albert, Tóth R. István, Busa Mihály és Papp Mihály detektiveket szolgálati beosztásukra a szegedi, Zsótér István, Palásthy András, Tóth Pál, Tóth Imre és Walz Károly detektiveket pedig a kecskeméti kapitánysághoz osztom be.

Ezzel kapcsolatban megengedem, hogy Hercegszántó, Kelebia, Gara, Csikéria, Katymár, Gyála, Ujszentiván és Röskszentmihálytelek határállomásokon addig is, míg a határátkelés kérdése rendezve nem lesz a 4000/1920. res. számú rendeletben körülírt egyes teendők ellátására detektív különítmények állittassanak fel.

Ezen rendeletemet a budapesti m. kir. államrendőrség főkapitányának, a budapestvidéki, a debreceni, a miskolci, a székesfehérvári és a szombathelyi kerületek főkapitányainak tudomás és megfelelő eljárás, a pécsi, kaposvári és szegedi kerületek főkapitányainak pedig azzal küldöm meg, hogy a szükséges előkészítő intézkedéseket saját hatáskörükben tegyék meg.

Budapest, 1921. évi augusztus hó 13-án.

A miniszter rendeletéből:

Dr. Szentgyörgyi s. k.
miniszteri tanácsos."

Forrás: 69 543/1921. BM. r. a délszláv megszállás alól felszabadult területen az államrendőrség megszervezéséről.

A Magyar Királyi Államrendőrség pécsi működésének kezdete

„Augusztus 20-án reggel 2 órakor vette kézbe a pécsi kapitányság vezetője Török Lajos m. kir. rendőrtanácsos, bádoki Soós Károly altábornagy távirati rendeletét, amely szerint még ugyanazon nap délelőtt egyedül Pécsre kellett mennie és Pécssett a szerb katonai parancsnoknál jelentkeznie. A fogat fél 3-kor érkezett Pécsre, a királyi tábla épülete elé és Török Lajos m. kir. rendőrtanácsos ott jelentkezett Csolak Antich szerb ezredes akkori városparancsnoknál. A szerb ezredes igen szívélyesen fogadta és kijelentette, ő kérte, hogy a pécsi kapitányság vezetőjét küldjék előre be, hogy a rendőrség vezetését még a kivonulásuk előtt átvegye. Felkérte a kapitányság vezetőjét, hogy Gosztonyi Gyula dr. kormánybiztosnál jelentkezzen, s a rendőrség vezetését átvegye a rendőrkapitányságra ment, ahol Kenedi Géza, Till József dr. rendőrkapitányok, Derner József és Vörös Mihály rendőrfogalmazók már nagy munkában voltak. Kenedi Géza rendőrkapitány megtette a jelentését és ezután Török Lajos m. kir. r. tanácsos a kapitányság vezetését nyomban átvette, s ekkor elkezdődött a Magyar Királyi Államrendőrség pécsi működése.”

Forrás: TISZA Miksa: Magyarország rendőrségeinek története. Pécs, 1925, s.n.